

Александар КРСТИЋ*

Историјски институт

Београд

ПОСЕДИ ЈАКШИЋА У СЛАВОНИЈИ И СРЕМУ

Апстракт: У раду се разматрају подаци о поседима породице Јакшић у источној Славонији и Срему на основу архивске грађе, највећим делом необјављене, која није привукла већу пажњу досадашње историографије. Браћа Стефан и Димитар Јакшић су 1477. године од угарског краља Матије Корвина добили тврђаву Корођ са припадајућим властелинством у Вуковској жупанији. Властелинство је остало у поседу Јакшића шездесет година, до пада Славоније под османску власт, али су подаци које извори о њему пружају веома оскудни. О структури овог земљопоседа Јакшића може се стећи оквирна представа на основу пописа корођског властелинства из 1469. године. У Сремској жупанији Јакшићи су поседовали замак (*castellum*) и трговиште (*oppidum*) Арпатарло са најмање шест села и једном пустаром, о чему нас извештавају судски акти везани за сукоб Марка и Дмитра Млађег Јакшића са великашком породицом Гереб од Вингарта око овог земљопоседа (1496–1498). Документ из 1519. године везан за начин наплате црквене десетине од вина у трговишту Арпатарло и на припадајућим поседима пружа нове податке о Стефану Јакшићу Млађем. Арпатарло је страдао наредних година у време турских освајања, а његов тачан положај није познат. По неким мишљењима, у питању је данашња Рума, а по другим, потес Градине јужно од Крушедола.

Кључне речи: Стефан Јакшић Старији, Димитар Јакшић Старији, Стефан Јакшић Млађи, Марко Јакшић, Димитар Јакшић Млађи, Корођ, Арпатарло, Срем, замак (каштел), црквена десетина.

Abstract: The paper discusses data on the estates of the Jakšić family in eastern Slavonia and Srem based mostly on unpublished documents, which has not drawn special attention of the previous historiography. In 1477, the brothers Stefan and Dmitar Jakšić received the Korod (Kórógy) fortress with the associated possessions in Valkó County from Hungarian king Matthias Corvinus. The estate remained in the possession of the Jakšićs for sixty years, until the fall of Slavonia under Ottoman rule, but the data about it provided by sources are very scarce. An approximate idea of the structure of

* aleksandar.krstic@iib.ac.rs

this estate of the Jakšićs can be obtained on the basis of the census of the Korod estate from 1469. In Srem County, the Jakšićs owned the castle (*castellum*) and the market town (*oppidum*) of Árpatarló with at least six villages and one wasteland, as reported by judicial acts related to the conflict between Marko and Dmitar Jakšić the Younger with the baronial family Geréb of Vingárt over this estate (1496–1498). The document from 1519 concerning the manner of collecting the church tithe from wine in the market town of Árpatarló and its appurtenances gives some new data about Stefan Jakšić the Younger. Árpatarló was destroyed in the following years during the Ottoman attacks on Srem, and its exact location is unknown. According to one opinion, Árpatarló is identical with the present-day town of Ruma, and according to another opinion, it was located on the site of Gradina south of the monastery and the settlement of Krušedol.

Keywords: Stefan Jakšić the Elder, Dmitar Jakšić the Elder, Stefan Jakšić the Younger, Marko Jakšić, Dmitar Jakšić the Younger, Korod (Kórogy), Árpatarló, Srem (Syrmia), castle, church tithe.

Великашка породица Јакшић, која је после пропасти српске средњо-вековне државе постала једна од најугледнијих и најутицајнијих српских породица у Угарској, већ дуже од једног века је предмет проучавања научне историографије. Имајући у виду да је значајан део архивске грађе о Јакшићима везан за њихова властелинства широм Угарске краљевине, разумљиво је да су ови земљопоседи такође били у фокусу бројних истраживања, како српских, тако и мађарских и румунских повесничара.¹ Како је већи део сачуваних докумената везан за поседе

¹ Miklós Lendvai, *Temes vármegye nemes családai*, t. I, Budapest 1896, 60; Samu Borovszky, „A nagylaki uradalom története“, *Értekezések a történeti tudományok köréből* 18 (Budapest 1900) 530–564; Станоје Станојевић, „Нешто о Јакшићима“, *Нова искра* 3 (1901) 3–9; Иларион Зеремски, „Српска властела Јакшићи у Угарској“, *Календар Матице српске за годину 1908*, Нови Сад 1907, 58–63; Алекса Ивић, *Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања потиско-поморишке границе (1703)*, Нови Сад 1929, 26–28, *passim*; Момчило Спремић, „Породица Јакшић у Банату“, у: *Банат кроз векове: слојеви култура Баната*, ур. Миодраг Матицки и Видојко Јовић, Београд 2010, 33–63; Ненад Лемајић, *Српска елита на прелому епоха*, Сремска Митровица – Источно Сарајево 2006, 88–90, *passim*; Saša Iașin, *Familii nobiliare sârbești din Banat în secolele al XV-lea și al XVI-lea*, Cluj-Napoca 2015, 131–166; Снежана Божанић, „О деспотици Јелени, кћерки Стефана Јакшића, у српској историји, култури и традицији“, у: *Шести интердисциплинарни симпозијум Сусрет култура*, Зборник радова, књ. II, Нови Сад 2013, 899–908; Snežana Božanić, Milica Kisić-Božić, „О првој генерацији Јакшића на тлу јужне Угарске – Stefanu i Dmitru u delu *Rerum Ungaricarum Decades*“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду [=ГФФНС]* XLI/2 (2016) 119–132; Александар Иванов, „Убиство Дмитра Јакшића у Смедереву“, *Зборник Матице српске за историју [=ЗМСИ]* 99 (2019) 7–19; Taisiya Leber, „Milica Jakšić’s Charter for Hilandar Monastery (1506)“, *Иницијал. Часопис за средњовековне*

Јакшића у Поморишју, Банату и Трансилванији,² не изненађује што су имања ове знамените породице у наведеним областима детаљније проучена и што су добила већи простор у историографским радовима. С друге стране, поседи породице Јакшић на територијама данашње источне Славоније и Срема, односно средњовековне Вуковске и Сремске жупаније, привукли су знатно мању пажњу истраживача. Ови поседи су само успутно и уопштено помињани у научним радовима посвећеним Јакшићима, иако малобројни сачувани документи који се на њих односе пружају више значајних и занимљивих података. Они, у одређеној мери, бацају светло на хронологију стицања и поседовања, као и на структуру поменутих властелинстава породице Јакшић, али и допуњују сазнања о историјској географији Срема у позном средњем веку. Осим тога, тих неколико сачуваних докумената који се тичу поседа Јакшића у Вуковској и Сремској жупанији осветљавају и неке моменте из односа Јакшића са суседима и државним и црквеним властима, али и њихове међусобне односе. Коначно, сремски поседи Јакшића имају везу и са једним од најзначајнијих фрушкогорских манастира, а њихово проучавање посредно може пружити и нову перспективу у сагледавању улоге ове великашке породице у животу Срба у Срему, који се традиционално везује пре свега за деспоте Бранковиће. Све су то разлози да се овом приликом позабавимо поседима Јакшића на просторима Вуковске и Сремске жупаније.

студије [=Иницијал] 7 (2019) 115–138; Livia Magina, „Ana Jakšić: A Women of Her Time“, *Иницијал* 8 (2020) 101–115; Милош Ивановић, *Властела државе српских деспота* (докторска дисертација, Филозофски факултет Београд, 2013), 265, 400–401, 405, *passim*.

² Немали број ових докумената публикован је првенствено трудом Јована Радонића и, у најновије време, румунског историчара Адријана Мађине: S. Bogovszky, „A nagylaki uradalom“, 538–540; Јован Радонић, „Прилози за историју браће Јакшића“, *Споменик СКА* 59 (1923) 62–75; А. Ивић, *Историја*, 348–349; Adrian Magina, „Două documente privind posesiunile familiei Jakšić din comitatele Cenad și Timiș“, *Revista de Studii Banatice* 1 (2012) 25–32; *idem*, „Acta Jakšićiana. Documents Regarding the Jakšić of Nădlac Family in Romanian Archives“, *Иницијал* 6 (2018) 159–188; *idem*, *Acta et Documenta partes Regni Hungariae inferiores concernentia 1500–1552. Acte și Documente privitoare la părțile de jos ale Regatului Ungar 1500–1552*, Cluj–Napoca 2020, nos 16, 23, 40, 42, 43, 45, 59, 78, 80, 86, 93–96, 126, 127.

*

Као што је у историографији већ утврђено, браћа Стефан и Димитар Јакшић су са османске на угарску територију прешли највероватније 1464. године. У другој половини те године, краљ Матија Корвин даровао им је трговиште Нађлак са припадајућим селима у долини реке Мориш у Чанадској жупанији. После ових првих земљопоседа у Поморишју, а захваљујући војним и дипломатским заслугама у служби угарског краља, браћа су током наредних година добила бројна и пространа имања од Трансилваније, преко данашњег румунског Баната до Срема и источне Славоније. *Egregii Sthepan et Demetrii, filii Jaxa voyvode*³ добили су поседе у жупанијама Клуж и Красна 1467, затим нова имања у Чанадској жупанији 1472, а почетком 1478. године дарована су им и села у Арадској жупанији. Њихови наследници су даље увећавали породично властелинство, стичући земљопоседе и у Тамишкој, Бачкој и Пештанској жупанији, тако да је до смрти Марка Јакшића (1537) породица држала преко 80 насеља и мањих поседа.⁴

Дакле, за разлику од деспота Вука Гргуревића, током прве деценије свог служења угарској круни браћа Јакшић нису добила земљопоседе у жупанијама на јужној граници краљевине, угроженој сталним упадима Турака.⁵ Када су поново започели жестоки ратни сукоби на простору

³ Тако их назива једна исправа Чанадског каптола из фебруара 1466. године. Колико је нама познато, то је једини случај да угарске канцеларије бележе имена браће на овакав начин. Ради се највероватније о одразу српских облика њихових имена (Степан, Дмитри/Димитрије), коришћених у говору, које две године по њиховом преласку у Угарску локални каноник из Чанада још није прилагодио стандардним латинским формама хришћанских имена (*Stephanus, Demetrius*): Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest, *Diplomatikai levéltár* [= MNL-OL, DL] 16298; *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, т. II (1430–1470), ed. Frigyes Pesty, Livia Magina, Adrian Magina, Cluj–Napoca 2014, 389.

⁴ Неке земљопоседе Јакшићи су држали и у залогу, на пример властелинство Рекаш у Тамишкој жупанији 1484. године: Lajos Thallóczy, Antal Áldásy, *Magyarország melléktartományainak oklevéltára II. A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907, 258–259; Ј. Радонић, „Прилози“, 63–73; S. Borovszky, „A nagylaki uradalom“, 530–533, 553–564; А. Ивић, *Историја*, 16, 26–28, 348–349, 353, 388; Н. Лемајић, *Српска елита*, 88–89; М. Спремић, „Породица Јакшић“, 34–40, 43, 47, 52, 54–55; S. Iașin, *Familii nobiliare*, 145–159.

⁵ Деспот Вук је у Срему добио Купиник на Сави и Ириг, а Беркасово је држао у залогу. Поред тога, добио је и простране поседе у Крижевачкој и Загребачкој

Посавине и Подунавља, Стефан и Дмитар Јакшић су стекли свој први комплекс поседи у близини османске границе. У питању је била тврђава Корођ у Вуковској жупанији са припадајућим властелинством. Нажалост, даровна повеља краља Матије није сачувана, већ се ова донација помиње у једној исправи Великоарадинског каптола од 13. априла 1596. године. Позивајући се на тај документ, Шама Боровски наводи да је краљ Матија издао даровницу Јакшићима за корођско властелинство у Будиму 29. јуна 1477, док се по Лајошу Талоцију и Анталу Алдашију то догодило тачно годину дана раније – 29. јуна 1476.⁶ Јасно је да је у једној од ових публикација дошло до омашке аутора или штампарске грешке, а како нам наведени документ није доступан, не можемо сада рећи који је датум тачан.⁷ Различито датовање изгубљене краљеве повеље за Јакшиће отвара питање околности у којима је она настала. Наиме, читаву 1476. годину обележиле су велике борбе с Турцима – започела је угарским освајањем Шапца, а завршена неуспелом опсадом Смедерева. У међувремену, у августу, Дмитар Јакшић се истакао у бици код Пожежене на Дунаву против смедеревског санцакбега Али-бега Михалоглуа.⁸ Питање је, дакле,

жупанији са тврђавама Бела Стена, Комогојно, Градиса и Костајница (1470, 1482): Dušanka Dinić-Knežević, „Sremski Brankovići“, *Istraživanja* 4 (1975) 8–10, 18–19; Момчило Спремић, „Српски деспоти у Срему“, у: *Срем кроз векове: слојеви култура Фрушке горе и Срема*, ур. Миодраг Матицки, Београд–Беочин 2007, 49, 53–54; Aleksandar Krstić, “Which Realm Will You Opt for? – the Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century”, in: *State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule*, eds. Srđan Rudić and Selim Aslantaş, Belgrade 2017, 149.

⁶ S. Borovszky, „A nagylaki uradalom“, 533, 557; L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 390. Поменути исправа Великоарадинског каптола из 1596. године чува се у Надбискупском архиву у Острогону (Prímási Levéltár, Esztergom, Fasc. 9, no 228. T.).

⁷ У случају једне друге повеље краља Матије за браћу Јакшиће, која се односи на поседе Фелак и Шерфежд и пустару Фаркаштелек у Арадској жупанији од 16. јануара 1478. године, у дипломатару Талоција и Алдашија наведена је погрешна година – 1486, док је код Боровског датовање ове донације исправно: MNL-OL, DL 29840; S. Borovszky, „A nagylaki uradalom“, 554, 555, 562; L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 258–259.

⁸ Сима Ћирковић, „Средњи век“, у: *Шабац у прошлости*, књ. I, Шабац 1970, 98–102; исти, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине“, у: *Историја српског народа [=ИСН]*, књ. II, ур. Јованка Калић, Београд 1982, 384–385; Олга Зиројевић, „Смедеревски санцакбег Али-бег Михалоглу“, *ЗИМС* 3 (1971) 17–18; Момчило Спремић, „Борбе за ослобођење Смедерева (1459–1485)“, *Смедеревски зборник* 3 (2012) 21; исти, „Породица Јакшић“, 37; Miloš Ivanović, Neven Isailović,

да ли је угарски монарх Јакшићима даровао Корођ око месец и по дана пре Дмитрових војних подвига код Пожежене, или наредне године, када су бојеви с Турцима већ били окончани, у предвечерје новог рата који је Матија Корвин започео против цара Фридриха III у Аустрији (јули–децембар 1477)?⁹ Ова друга могућност чини се логичнијом, а постоји још један посредан, али значајан аргумент у прилог датовања поменуте повеле у 29. јуни 1477. године. Наиме, претходни власник Корођа био је Јован Понграц од Денгелега, који је још 11. новембра 1476. био на дужности ердељског војводе, а умро је 28. децембра исте године.¹⁰ Зато је много вероватније да је корођско властелинство дато Јакшићима после његове смрти, односно крајем јуна 1477. године.

Пошто краљева даровница за Корођ није сачувана, не знамо тачно која су све насеља, пустаре, приходи и права били поклоњени Јакшићима уз ову тврђаву. Њени остаци се налазе на локалитету Корођград или Корођвар западно од села Ивановац (раније Јовановац, јужно од Осиека).¹¹ Ипак, један документ настао неколико година раније помаже да стекнемо оквирну представу о томе како је могао изгледати земљопосед Јакшића у Вуковској жупанији.

Тврђава Корођ са припадајућим поседима је још од XIII века била део властелинства знамените великашке породице Корођски, која је по

„The Danube in Serbian-Hungarian relations in the 14th and 15th centuries“, *Tibiscum* 5 (Caransebeş 2015) 386–387.

⁹ Према Ђурђу Сремцу, Јакшићи су добили тврђаву Корођ због Дмитровог успеха у двобоју с једним немачким витезом током угарске опсаде Беча: Szerémi György, *Emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543*, ed. Gusztáv Wenczel, Pest 1857, 20–21; Ђурађ Сремац, *Посланица о пропасти Угарског краљевства*, превод Мирко Полгар, Београд 1987, 14–15; Душан Поповић, „Војводина у турско доба“, у: *Војводина I, Од најстаријих времена до Велике сеобе*, Нови Сад 1939, 208. Иако савременик млађих генерација Јакшића, Сремчева казивања су често непоуздана. Уп. Сима Ђирковић, предговор у: Ђ. Сремац, *Посланица*, XI–XIII, XXIII–XXVII.

¹⁰ Norbert C. Tóth, Richárd Horváth, Tibor Neumann, Tamás Pálosfalvi, *Magyarország világi archontológiája (1458–1526). I. Főpapok és bárók*, Budapest 2016 [=Archontológia], 86; Pál Engel, „Káta nem, 5. tábla: Dengelegi (Pongrác)“, in: idem, *Középkori magyar genealógia*, Magyar Középkori Adattár, CD-Rom, Budapest 2001.

¹¹ У питању је равничарско утврђење смештено у мочварном пределу, кружне основе, пречника 40 m, грађено од камена и опеке, са донжон кулом у средини. Око утврђења се налазио јарак и земљани бедем: Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920, 138, 141; Zorislav Horvat, „Pozicije burgova tijekom 13–15. stoljeća“, *Prostor – znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 16 (2008) 30, 33.

њој и стекла свој племићки наслов.¹² Пошто је Гашпар Корођски 1467. године напустио вереницу, кћи магистра товарника Јована Розгоњија, и оженио се својом рођаком, краљ Матија Корвин му је за казну одузео више земљопоседа и предао их породици Розгоњи. У питању су биле тврђаве Корођ и Невна и каштел Осијек у Вуковској, те каштел Барањавар у Барањској жупанији са припадајућим трговиштима и селима (*universa castra puta Korogh, Neuna ac castellum Ezeek in de Walko, et castellum Baranyawar appellatum in de Baranya comitatibus existetes et habitos, cum opidis et villis ad eadem pertinentibus*). Када је 1471. године Јован Розгоњи умро, Гашпар је од краља Матије измолио да му се врати одузето властелинство. Како је већ следеће године погибијом Гашпара Корођског у борби с Турцима његова породица изумрла, власници наведених утврђења, трговишта и села постали су ердељски војвода Никола Чупор Мославички и Јован Онгор од Надажда (пре 26. јуна 1472).¹³ Након Чупорове смрти, краљ Матија је у мају 1474. године Корођ даровао већ поменутом великашу Јовану Понграцу од Денгелега.¹⁴

Сачуван је порески попис властелинства Корођских из 1469. године, у време када га је највероватније држала породица Розгоњи. У том регистру су убележени новчани износи узимани на име редовних и ванредних пореза од становника насеља која су припадала Барањавару, Корођу и Осијеку, те оних из трговишта Хађмаш (сада Аљмаш) и Дра(ва)сад у близини ушћа Драве у Дунав.¹⁵ По овом попису, Корођу је припадало 15 села: *Chapa* (Чепин), *Iwanfalwa* (Ивановци),¹⁶ *Pomochya* (Помоћин),

¹² Stanko Andrić, „Korođski (Kórógyi)“, у: *Hrvatski biografski leksikon 7, (Kam–Ko)*, ур. Trpimir Macan, Zagreb 2009, 632–635, с изворима и ранијом литературом.

¹³ MNL-OL, DL 17333. Невна је данашња Левањска Варош западно од Ђакова у Славонији, док је Барањавар садашње село Брањин Врх код Белог Манастира у Барањи: Petar Seletković, „Plemićki posjed Nevna u srednjem vijeku“, *Scrinia Slavonica* 18 (2018) 46; Zrinka Nikolić Jakus, „Obitelj Čupor Moslavački“, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 4 (Bjelovar 2011) 292; Danijel Jelaš, *Gradovi donjeg međurječja Drave, Save i Dunava u srednjem vijeku*, Slavonski Brod 2020, 73.

¹⁴ MNL-OL, DL 94512; Dezső Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, т. II, Budapest 1894, 271; Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi*, 141.

¹⁵ MNL-OL, DL 32365; Ive Mažuran, „Porezni popis grada i vlastelinstva Osijek i njegove okolice 1469. godine“, *Starine JAZU* 58 (1980) 141–164.

¹⁶ У пописима Пожешког санцака из друге половине XVI века уписано је више истоимених топонима. Тако се у Чепинској нахији 1579. године бележи село Ивановци с мезрама Мала Вас и Хрушканци, које је вероватно идентично с потесом Иванци западно од Чепинских Мартинаца. Јужно од Мартинаца налазио

Mosson (Мошун), *Dopza* (Допсин), *Sypkacz* (Шипковац), *Palina* (Палина),¹⁷ *Kaporna* (Копривна), *Horwatka* (Хрватска), *Waydafalwa* (Војводинци), *Kys Papfalwa* (Киш Папфалва) *Nagh Papfalwa* (Нађ Папфалва),¹⁸ *Kiskorogh* (Киш Корођ), *Babafalwa* (Бабафалва) и *Kelges* (Келђеш).¹⁹ У наведеним насељима било је пописано укупно 99 лица, од којих су 74 плаћала

се и потес Руштанце, који по свему судећи одговара мезри Хрушканци. У истој нахији пописана је и мезра Ивановци код села Допсин, која одговара истоименом потесу западно од села Храстин. Коначно, уз варош Чепин убележено је више мезри, међу њима и „Ивановци, друго име Иванфало“: *Popis sandžaka Požega 1579. godine / Defter-i mufassal-i liva-i Pojega 987*, ur. Stjepan Sršan, prevela Fazileta Hafizović, topografiju izradio Ive Mažuran, Osijek 2001, 266, 273, 275. Ова последња мезра је, судећи по другом имену, највероватније идентична са средњовековним селом корођског властелинства. Питање је, међутим, да ли је то данашње село Иванавац јужно од Осијека (Јовановац до 1991. године), које крајем XVIII века није постојало. Уп. прву аустријску топографску карту Славоније и Срема: *Provinz Slavonien (1781–1783) – First Military Survey*, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia>, као и катастарске мапе из 1863. године: *Habsburg Empire – Cadastral maps (XIX. century)*, <https://mapire.eu/en/map/cadastral> (прегледано 21. 1. 2021).

¹⁷ Допсин (село јужно од Чепина), Помоћин (сада потес северно од Допсина) и Мошун (некадашњи потес Моршоњ/Моршун западно од Допсина) имали су статус села у другој половини XVI века, док су Шипковци и Палина (ранији потеси југозападно од Храстина и западно од Копривне) у то време били ненасељене мезре: *Popis sandžaka Požega*, 268, 269, 272, 273; за ове потесе уп. *Habsburg Empire – Cadastral maps (XIX. century)*, <https://mapire.eu/en/map/cadastral>; *Habsburg Empire (1869–1887) – Third Military Survey (1:25000)*, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000>. Видети и: Branislav Miličić, Denis Njari, „Srednjovjekovna naselja na području današnjih Vladislavaca kod Osijeka“, *Osječki zbornik* 35 (2020) 56–59.

¹⁸ У другој половини XVI века Хрватска је била ненастањена мезра код села Копривне, а Војводинци код Допсина. Мезре Кишпапфало и Нађпапфало, друго име Поповци, уписане су око 1550. и 1579. уз Чепин: *Popis sandžaka Požega*, 266, 268, 270. Тачна убикација ових топонима за сада није могућа, а потес Поповац југоисточно од села Хабјановци, који је уцртан на топографским картама из XIX века, чини се сувише удаљеним од Чепина.

¹⁹ Киш Корођ је садашње село Корог западно од Вуковара и јужно од Осијека, док су последња два насеља неубицирана. Бабафалва је у другој половини XVI века била ненастањена мезра која је припадала селу Кејђеш: *Popis sandžaka Požega*, 247, где су имена села и мезре транскрибована као Кукеш и Папфало; уп. Pál Engel, „A török dúlások hatása a népességére: Valkó megye példája“, *Századok* 134/2 (2000) 284, 319–320. Енгел сматра да је Келђеш/Кејђеш био негде у околини Антуновца.

порез за своје сесије у просечном износу од једне до две форинте, док преосталих 25 лица нису плаћала порез, јер су била слободњаци (*zabados*). Највеће насеље овог земљопоседа био је Чепин са 31 пописаним становником, односно сесијом, од којих су 23 били порески обвезници. У осталим насељима број пописаних сесија кретао се од две до 12. Укупно је 1469. године на земљопоседу Корођ убирано 125 форинти и 50 денара редовних и ванредних пореза. Житељи овог земљопоседа носили су углавном календарска имена, али се на основу презимена и надимака може закључити да се радило о већински мађарском, а у знатно мањем броју словенском, односно хрватском становништву. Ретки су они за које би се са сигурношћу могло тврдити да су били српског порекла – на пример, у селу Копривна убележен је *Stephanus Racz*. Код неколицине људи уписана су звања или занимања уместо презимена и надимака, као што су војвода (*Waywoda*), судија (*Biro*), писар (*Litteratus*), војник (*Katona*), трговац (*Kalamar*), млинар (*Monar*), соколар (*Solmas*), опанчар или обућар (*Warga*), кројач (*Zabo*) и ковач (*Faber*).²⁰

Ипак, не може се тврдити да је земљопосед који су Јакшићи добили уз тврђаву Корођ био идентичан оном пописаном седам или осам година раније. Не само да вароши Осијек, Хађмаш и Драсад нису дошле у руке Јакшића,²¹ већ се може поуздано закључити да су браћа Стефан и Дмитар поседовали и нека села (односно делове села) у околини Корођа која 1469. године нису пописана међу „партиненцијама“ ове тврђаве. На такав закључак упућује један судски спор вођен деценију након што су Јакшићи добили Корођ, када су чланови једне локалне племићке породице оптужили Будимску препозитуру Блажене девице Марије за узурпирање њиховог поседа у Миклошфалви,²² затим извесног Григорија Вашада за узурпирање

²⁰ MNL-OL, DL 32365; I. Mažuran, „Porezni popis“, 132–133, 137, 146–149.

²¹ После погибије Николе Чупора (1474), ова трговишта је добила Будимска препозитура Блажене девице Марије, која их је 1493. године привремено уступила породици Гереб од Вингарта (до 1503): MNL-OL, *Diplomatikai fényképgyűjtemény* [= DF] 265829; D. Csánki, *Történelmi földrajz*, т. II, 281–283; Петер Рокаи, „Бродови на Дунаву и притокама на подручју јужне Угарске у средњем веку“, у: *Пловидба на Дунаву и његовим притокама кроз векове*, Београд 1983, 156–158; Ive Mažuran, *Srednjovjekovni i turski Osijek*, Osijek 1994, 93; György Laczlavik, „A budavári Szent Zsigmond prépostság középkori történetéhez“, in: *Studia professoris – professor studiorum: Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*, Budapest 2005, 202–203; Z. Nikolić Jakus, „Obitelj Čupor“, 292; D. Jelaš, *Gradovi donjeg međurječja*, 73–74.

²² Део села Миклошфалва улазио је 1469. године у састав властелинства Корођских као припадајући посед Осијека у оквиру „војводата“ Тења (*Tehyne*

куће (племићке курије) у селу Держ и, коначно, војводу Елеза (*Eliz wayvoda*) и његове људе из Селеуша за вербалне и физичке нападе који су се догодили у Держу и Селеушу. Током истраге ових оптужби у септембру наредне 1487. године испитани су и суседи и сумеђници, а поменутом Григорију Вашаду је позив за судско рочиште уручен у Держу, у присуству четворице људи из Держа и Нађ Селеуша, за које је наведено да су „јобађи госпде Јакшића“.²³ Из тога произилази да су Јакшићи имали нека имања и у овим селима која су се налазила у близини тврђаве Корођ – Нађ и Киш Селеуш одговарају потесу Селеш, југоисточно од Антуновца, док је Держ лежао на потесу Држаница северно од суседног села Ивановца/Јовановац.²⁴

После документа из 1487. године, поседе Јакшића у Вуковској жупанији се деценијама не јављају у сада познатим изворима.²⁵ Породица

waywodatus possessio Miklosfalwa). Осам деценија касније, у османском дефтеру Пожешког санцака уписана је ненасељена мезра Миклошевци уз село Селеш: MNL-OL, DL 32365; I. Mažuran, „Porezni popis“, 152; P. Engel, „A török dúlások hatása“, 320. Изгледа да је идентично са селом Миклошевци у Осијечкој нахији из пописа од 1579. године: *Popis sandžaka Požega*, 243.

²³ ... *in possessione Ders, presentibus Georgio Zwadya et Ladislao de eadem Ders, Georgio Wy de Nagh Zelews, Matheo literato Pathakfalwy, iobagionibus dominorum Jaksyth*: MNL-OL, DL 19311. Иначе, документ је избледео, оштећен и практично нечитљив у читавој горњој половини. Срећом, постоји и каснија копија, али су оштећења оригинала у уводном делу, где се набрајају оптужбе тужитеља и наводе имена тужених, делом постојала и пре него што је препис настао. Тиме је унеколико отежана реконструкција читавог спора и свих његових учесника.

²⁴ Мезра Драже налазила се у другој половини XVI века код села Селеш: *Popis sandžaka Požega*, 239–240; *Provinz Slavonien (1781–1783)*; Топографска карта ЈНА 1:50.000, секција Винковци 1; на топографској карти из 1865. за Ивановца се наводи и други назив Deutsch Deržanica, а за Антуновац Ung. Deržanica: *Croatia (1865–1869) – Second military survey of the Habsburg Empire*, <https://mapire.eu/en/map/secondsurvey-croatia> (прегледано 21. 1. 2021); P. Engel, „A török dúlások hatása“, 283; idem, *Magyarország a középkorvégén*, CD-ROM, Budapest 2001. Уп. Samu Borovszky, *Csanád vármegye története 1715-ig*, t. I, Budapest 1896, 171; А. Ивић, *Историја*, 353, који ова насеља назива Велики и Мали Свилош, а по њему и други аутори: Душан Поповић, *Срби у Срему до 1736/7. Историја насеља и становништва*, Београд 1950, 11; М. Спремић, „Породица Јакшић“, 47, нап. 58. О војводи Елезу видети: Александар Крстић, „Акт сремских жупанијских власти о истрази против деспота Ђорђа и Јована Бранковића и њихових фамилијара (Врдник, 22. август 1497)“, *Иницијал* 5 (2017) 161–162, 165, нап. 24.

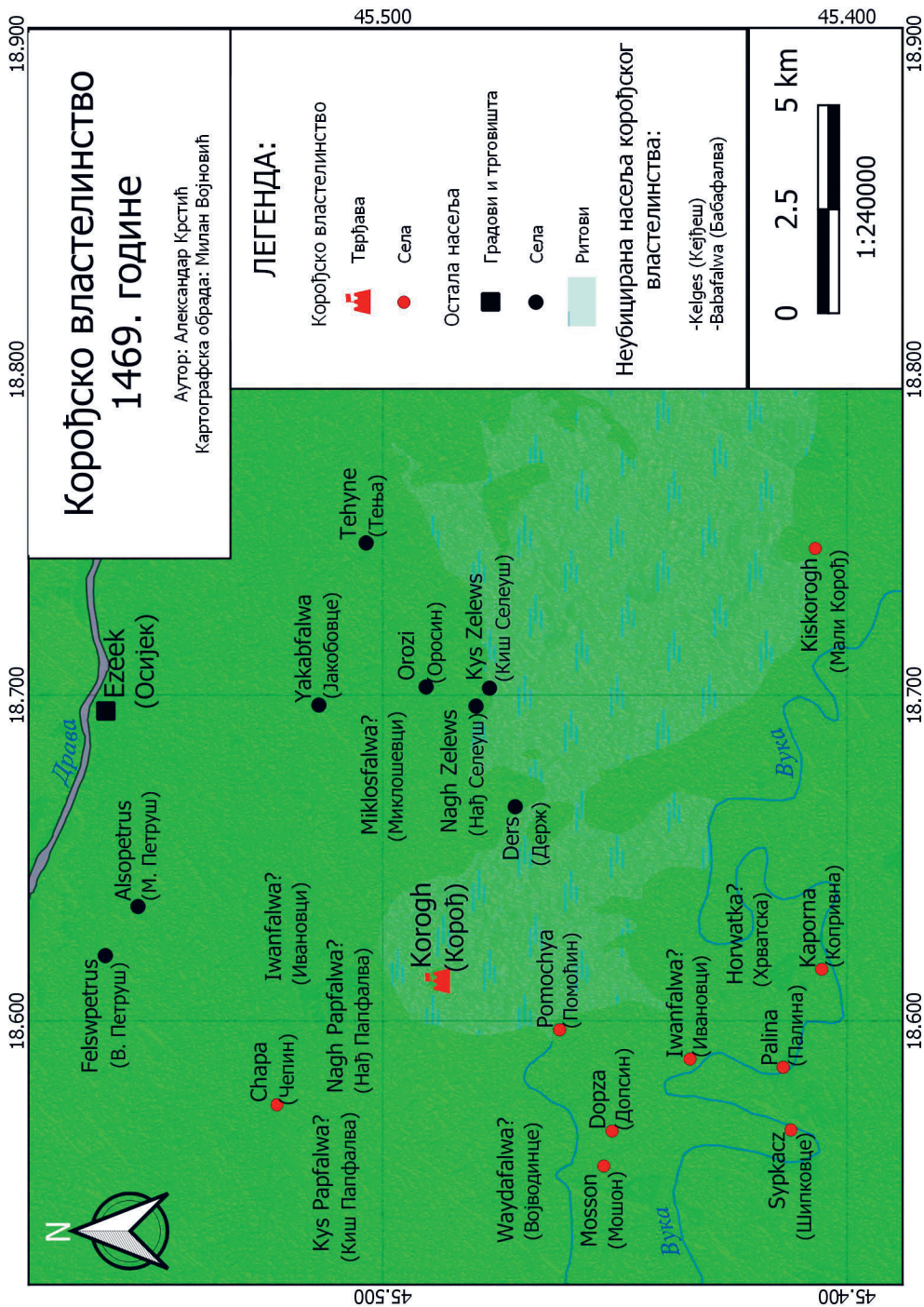
²⁵ О властелинству Јакшића у Вуковској жупанији посредно сведочи то што је средином августа 1491. године Ђорђе Киш од Мајорфалве, фамилијар Стефана Јакшића, у његово име, а у својству суседа и сумеђника, присуствовао увођењу браће Героб и Павла Кињижија у посед каштела Славковац, Горјани, Херман и

је ипак наставила да ужива ова имања, која су у њеном власништву била шездесет година. Две године пред своју смрт Марко Јакшић, син Стефана Старијег, решио је да осигура део породичних поседа супрузи Поликсени и кћерима, па је о томе постигао споразум са сестром Јеленом и синовима свог преминулог брата од стрица Петра. По том споразуму, који је краљ Јован Запоља потврдио 21. децембра 1535. године, Поликсена и шест њених и Маркових кћери добиле су део Нађлака и више других поседа у Чанадској, као и један посед у Пештанској жупанији. Осим тога, припала им је и Маркова половина тврђаве Корођ са варошима, селима, поседима, пустарама и деловима поседа који овој тврђави од старине припадају.²⁶ Нажалост, у исправама о овој правној радњи није поименично наведено која су то трговишта, села и пустаре у питању, тако да смо опет онемогућени да сагледамо структуру корођског властелинства и пратимо промене које су се на њему догодиле током шест деценија колико се оно налазило у власништву Јакшића. Треба приметити да се овом приликом помињу и трговишта или вароши (*oppida*), док се у попису из 1469. године ни за једно од насеља које је припадало Корођу не наводи да је имало такав статус. Да ли то значи да је неко од 15 насеља корођског земљопоседа с краја седме деценије XV века у наредном периоду добило статус трговишта,²⁷ или су Јакшићи стекли неку од суседних вароши у Вуковској жупанији, остају за сада отворена питања. Такође, не може се ништа рећи ни о променама у насељености, етничком саставу или приходима корођског властелинства у време док се оно налазило у поседу Јакшића. У фебруару 1536. године, нове власнице су уведене у посед добијених имања у Чанадској жупанији. Међутим, не можемо рећи да ли је иста правна процедура спроведена и на корођском властелинству, имајући у виду близину османског војног упоришта у Осијеку успостављеног 1529. године и присуство присталица Фердинанда Хабзбуршког на том простору. У сваком случају, ово властелинство је убрзо заувек било

Сентласло и њима припадајућих трговишта и села у овој жупанији: MNL-OL, DF 233472.

²⁶ ... *directa et aequali medietate totalibus castris Korogh nuncupati, in comitatu de Walko habiti, portionem videlicet prelibati Marci Jaxyth in eodem castro existente, ac oppidis, villis et possessionibus, prediibusque et portionibus possessionariis ad idem castrum de iure et ab antiquo pertinentes*: Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României, Fond familial Bánffy, seria 1, Documente medievale, no 40; A. Magina, „Acta Jakšićiana“, 163, 173–176, nos 6, 7.

²⁷ То би се понајпре могло односити на Чепин, који је 1469. био највеће насеље Корођског властелинства, а у другој половини XVI века имао је статус вароши: *Popis sandžaka Požega*, 265–266.

изгубљено за Јакшиће, јер је њихова тврђава Корођ заједно са другим утврдама у западном Срему и Славонији пала под османску власт до јесени исте 1536. године.²⁸

*

Поседе Јакшића у Сремској жупанији чинили су замак (каштел) и трговиште Арпатарло са припадајућим селима и пустарама, о којима имамо два занимљива документа с краја XV и из друге деценије XVI века. Ипак, пре него што их анализирамо, потребно је да се укратко осврнемо на ранију историју овог властелинства. На самом крају, позабавићемо се и питањем убицације средњовековног насеља Арпатарло.

Посед Арпатарло (Árpatarló), чије име на мађарском језику значи „јечмено стрниште“, помиње се у документарним изворима од 1323. године. Тада је Емерих, син Аладара, пред Стонобеоградским каптолом заменио своје делове поседа Арпатарло у Сремској жупанији са Карлом, сином Николе и другим рођацима за њихов посед Кондро.²⁹ Непуно столеће касније, 1415. године, у акту краља Жигмунда помиње се племић из Сремске жупаније Бенедикт *de Arpatarlo* као могући краљев представник у једном правном поступку.³⁰ У мају 1419. године, наведени Бенедикт, у то време поджупан Вуковске жупаније и фамилијар мачванског бана Дезидерија Горјанског, заједно са својом децом, братом и његовим синовима уложио је протест пред баном, стављајући забрану својим рођацима из друге гране породице да продају или заложу заједнички посед Арпатарло Николи од Македоније и његовом сину. Ови племићи са територије данашњег румунског Баната већ су били заменили спорни део поседа са бившим мачванским баном Јованом Моровићким (Маротијем), који је посекао шуму на имању и од тог дрвета

²⁸ Алекса Ивић, *Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII столећа, први део од 1527. до 1600. године*, Нови Сад 1910, 162–163; исти, *Историја*, 129. Фердинандове присталице су потом успоставиле контролу над Корођем и задржале је и после Каџијанеровог пораза код Горјана 9. септембра 1537, али су до краја исте године због оскудице у храни и наоружању морале трајно напустити ову тврђаву, уп. Ive Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Zagreb 1998, 82–85, 89–90.

²⁹ MNL-OL, DL 33737; *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, t. IX, ed. Tadija Smičiklas, Zagreb 1911, 116; D. Csánki, *Történelmi földrajz*, t. II, 234.

³⁰ MNL-OL, DL 103464; *Zsigmond-kori okléveltar*, t. V, (1415–1416), eds. Elemér Mályusz, Iván Borsa, Budapest 1997, 266, no 911.

направио куће у Арпатарлу.³¹ Правна акција Бенедиктове породице очито није имала ефекта, јер је у новембру следеће године краљ Жигмунд наложио Баношторском каптолу да Јована Моровићког, који је у залогу држао половину поседа *Arpatarlo*, *Azywagh*, *Lywky* и *Almos* у Сремској жупанији, уведе у њихово пуно власништво, што је поменути каптол и учинио у марту 1421.³² Осим Љукова, остали поседи за сада нису поуздано убицирани.³³ Наредних година Бенедикт од Арпатарла и његови сродници с истим племићким насловом и даље се појављују у документима,³⁴ што вероватно значи да су задржали своју половину породичних поседа. С друге стране, и Моровићи су наставили да уживају делове земљопоседа Арпатарло које је својевремено стекао бан Јован. Према неким мишљењима, управо су они изградили каштел на овом поседу.³⁵

Када је смрћу Матије Маротија 1476. године ова великашка породица изумрла, почело је распарчавање њихове огромне имовине. Краљ

³¹ MNL-OL, DL 10813; *Zsigmondkori oklevéltár*, t. VII, (1419–1420), Budapest 2001, 163, no 521, 218, no 785, 557, no 2460; Peter Rokai, *Istorija porodice Maroti* (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Beograd, 1983), 344.

³² MNL-OL, DF 218676; *Zsigmond-kori oklévélár*, t. VII, 533–534, no 2342; D. Csánki, *Történelmi földrajz*, t. II, 234; Ante Gulin, „Srednjovjekovna javna djelatnost i pečati Srijemskog kaptola sv. Stjepana de Kw i sv. Irineja kod Mitrovice“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 16 (1998) 20.

³³ По неким мишљењима, *Almos* се може идентификовати са потесом Алмаш код Грабова и Свилоша: Georg Heller, Karl Nehring, *Comitatus Sirmiensis*, München 1973, 1; истоимени потес постоји и код Шуљма: Д. Поповић, *Срби у Срему*, 55, 115. Ђорђе Бошковић, „Prilog proučavanju istorijske geografije srednjovekovnog Srema“, *Zbornik Zavicajnog muzeja Ruma* 5 (2005) 119–120, сматра да је *Azywagh* можда идентичан с каснијом пустаром Осјан, или с потесом Ашања северно од Крушедола. Ово прво се може искључити, јер се Осјан под тим именом (*villa Oziun*) јавља још 1237. у повељи Беле IV за опатију у Белафонсу (каснијем Петроварадину): *Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, t. VII, (1235–1260), ed. Gusztáv Wenzel, Pest 1869, 28.

³⁴ Бенедикт *de Arpatarlo* био је поджупан и судија Барањске жупаније 1432. године (MNL-OL, DL 106368), а две године раније с истим племићким насловом јавља се извесни Гргур као краљев представник у једном правном поступку. Године 1446. у истом својству забележен је Јован од Арпатарла: MNL-OL, DL 13912; D. Csánki, *Történelmi földrajz*, t. II, 234. П. Енгел није регистровао Бенедикта од Арпатарла ни као вуковског (1419), ни као барањског поджупана (1432), уп. Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, t. I, Budapest 1996, 105, 222.

³⁵ Tibor Koppány, *A középkori Magyarország kastelyai*, Művészettörténeti füzetek 26, Budapest 1999, 111.

Матија Корвин је велике делове земљопоседа Моровићких задржао за круну, а друге је додељивао истакнутим великашима и својим оданим присталицама.³⁶ Није сасвим јасно шта се тада дешавало с Арпатарлом и поседима који су ишли уз њега. По једном тумачењу, они су дати Јакшићима у исто или приближно исто време када су им поклоњени и земљопоседи у Вуковској жупанији.³⁷ Имајући у виду да су овај комплекс поседа крајем XV и у другој деценији XVI века заједнички држали синови Стефана (преминулог почетком 1489) и Дмитра Јакшића (убијеног 1486),³⁸ заиста се може закључити како су Арпатарло и припадајућа села и пустаре добили припадници прве генерације Јакшића у Угарској. С друге стране, током последње деценије XV века Јакшићи су се око Арпатарла и (једног дела) припадајућих поседа судски спорили и сукобљавали с ердељским бискупом Ладиславом и дворским судијом Петром Геребом од Вингарта. Из докумената о том спору, као и оних о истовременом сукобу у који су Гереби ушли с Бранковићима, види се да је ова угарска великашка породица такође имала власништво над земљопоседом Арпатарло, или, вероватније, једним његовим делом. Браћа Матија, Петар и Ладислав Гереб од Вингарта³⁹ су 1481. године од краља добили бројне поседе Маротија у Вуковској и Барањској жупанији, па је могуће да им је у исто време дат и Арпатарло у Сремској жупанији.⁴⁰ Дакле, сукоб око Арпатарла може се тумачити тиме што су и Јакшићи и Гереби полагали право на исти земљопосед који су претходно држали Моровићи. Међутим, постоји и друга могућност – да је једна од ових породица дошла у посед оних имања која су после 1420. године задржали локални племићи „од Арпатарла“, било краљевском донацијом, било путем залога, замене или куповине. У том случају, сукоб између Јакшића и Гереба и судске парнице проистекле

³⁶ P. Rokai, *Istorija porodice Maroti*, 416–420.

³⁷ Isto, 418; T. Koppány, *A középkori kastelyai*, 111.

³⁸ А. Ивић, *Историја*, 28; М. Спремић, „Породица Јакшић“, 40–41; А. Иванов, „Убиство Дмитра Јакшића“, 7–19.

³⁹ О овој великашкој породици детаљније видети: Lovorka Čoralić, „Gereb Matija“, „Gereb Petar“, u: *Hrvatski biografski leksikon* 4, (E–Gm), Zagreb 1998, 655–656, с изворима и ранијом литературом; Stanko Andrić, „Srednjovjekovni Šarengrad i njegovi gospodari“, *Povijesni prilozi* 23 (2002) 50–51, 54–58; isti, „Dvojbe oko smrti i pokopa kaločkog nadbiskupa Ladislava Geréba“, u: isti, *Potonuli svijet. Rasprave o slavenskom i srijemskom srednjovjekovlju*, Slavonski Brod 2001, 225–240; N. Tóth et al., *Archontológia*, t. I, 81, 86, 90, 95–96, 109; А Крстић, „Акт сремских“, 160–165.

⁴⁰ MNL-OL, DL 18615; P. Rokai, *Istorija porodice Maroti*, 419; S. Andrić, „Srednjovjekovni Šarengrad“, 50–51; А Крстић, „Акт сремских“, 163.

из њега били би резултат суседских неспоразума, сасвим уобичајених у средњовековној Угарској.⁴¹

Наиме, Марко Јакшић и његов брат од стрица Дмитар Млађи водили су прво судски спор с ердељским бискупом Ладиславом Геребом и његовим братом Петром, у то време краљевим дворским судијом, око замка и трговишта Арпатарло те поседа, тј. села Љуково и пустаре Осјан (*in facto castelli et oppidi Arpatharro, necnon possessionis Lywko et predii Ozyan vocatarum, omnino in comitatu Sirmiensi existentibus*). Овај спор се изгледа завршио у корист браће Гереба, што их је навело да крајем априла 1496. године дођу у Арпатарло с бројном оружаном пратњом, носећи са собом палатинову пресуду. Према потоњој тужби Јакшића, циљ Гереба био је да на силу заузму трговиште и каштел. Браћу Геребе је у овој акцији помагао Андрија Бот од Бајне, који је у то време био илочки бан, тако да су имали на располагању прилично људство и војну опрему. Гереби су у напад на замак у Арпатарлу послали Стефана Кесеруа од Гибарца, заменика дворског судије, и Михаила Литерату, провизора курије Београда, заједно са још тридесетак својих фамилијара и четворицом фамилијара Андрије Бота, међу којима су била и два кастелана Сремске Митровице (*Zenthdemether*). Они су са собом водили и бројне коњанике и пешаке на служби у Сланкамену, Илоку и Сремској Митровици, наоружане бомбардама, пушкама и опсадним справама. Пошто су нападачи Марку Јакшићу копљем проболи десну руку и убили два његова фамилијара, освојили су каштел Арпатарло. Марко и Дмитар Јакшић су у својој тужби поднетој палатину Стефану Запољи две године касније истицали да насилно заузимање замка и трговишта Арпатарло није било у складу ни са поменутом палатиновом пресудом, нити са правним обичајима краљевине. Међутим, Гереби и њихови помагачи нису се зауставили на томе, него су у исто време на силу заузели и друге поседе који су припадали овом властелинству Јакшића у Сремској жупанији, а који уопште нису ни били предмет претходне судске парнице – *Gerdanoch, Pethwcz, Mythorcz, Maradek* и *Zekoly*.⁴² У питању су села Грдановац, које се налазило код Брестача и Суботишта,⁴³ Путинци, Марадик и Сакуле (данашњи потес

⁴¹ Видети, на пример: Adrian Magina, “Cum manibus armatis. Facts of Violence in the Medieval Banat”, *Banatica* 24/II (2014) 47–64.

⁴² MNL-OL, DL 34256.

⁴³ Према Сремском дефтеру из 1568. село Грдановац/ци било је у близини Брестача (Bruce McGowan, *Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, Ankara 1983, 354), а западно од Брестача постоји потес Грдановци. С друге стране, траг пустаре *Kertanofzj*, која се 1722. године помиње као источна међа села Суботишта, чува Грдановачка бара североисточно од Суботишта: Ђ. Воšković, „Prilog proučavanju“.

јужно од села Деч), док *Mythorcz* није поуздано убициран.⁴⁴ Пустара Осјан је у попису Сремског санцака из 1568. године убележена као ненасељена мезра код села Добродол. На плану који приказује имање манастира Крушедола из 1744. године уцртан је потес *Osianiza Doll* јужно од села Крушедол.⁴⁵

Поступајући по тужби Марка и Дмитра Јакшића, који су истицали да Гереби и две године касније бесправно држе ове њихове поседе, палатин Стефан Запоља је 9. маја 1498. наложио Тителском каптолу да заједно с његовим представником спроведе истрагу. Каптол је 9. јула исте године одговорио палатину да је у Сремској жупанији испитано више сведока, племића и кметова, и да су они потврдили истинитост изнетих оптужби. На основу тога је, сходно одлуци државног сабора,⁴⁶ заказано судско рочиште пред палатиновим судом за 14. август 1498. године. Није познато

109. Сада се зове Грданачка бара (Топогафска карта ЈНА 1:25.000, секције Шабач 2–4 и Београд 1–3), док је на аустроугарским топографским картама убележена као Грдановачка бара: *Habsburg Empire (1869–1887) – Third Military Survey (1:25000)*, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000> (прегледано 28. 1. 2021).

⁴⁴ В. McGowan, *Sirem Sancaği*, 250, 254, 255, 335; G. Heller, K. Nehring, *Comitatus Sirmiensis*, 56, 106, 108–109, 118, 133, 140, 150, 157, 210; Д. Поповић, *Срби у Срему*, 54, 80–81, 84, 96, 98, 99; Ђ. Воšković, „Prilog proučavanju“, 109–111; Бошковић доводи у везу топоним *Mythorcz* са селом Димитровчац у Димитровачкој нахији, које се у Сремском дефтеру из 1568. бележи заједно с напуштеним селом Петровци (В. McGowan, *Sirem Sancaği*, 318), сада потес Петровчић северно од Малих Радинача. Положај *Mythorcz*-а у околини М. Радинача био би одговарајући, имајући у виду остала насеља овог земљопоседа, али нисмо уверени да је оваква идентификација лингвистички оправдана.

⁴⁵ В. McGowan, *Sirem Sancaği*, 236; *Reambulatio et Privilegia Monasteriorum 1744*, Архив САНУ, Одељење у Сремским Карловцима, фонд Рукописна књига, инв. бр. 1/744. Велику захвалност дугујем колегиници др Исидори Точанац Радовић која ми је уступила снимке овог документа. Поређењем плана из 1744. са савременим топографским картама може се закључити да се поменути дѠ Осјаница налазио југоисточно од села Крушедол и западно од Марадика.

⁴⁶ Чл. 2 законског декрета (*Decretum minus*) који је донео државни сабор 2. јуна 1498. године предвиђа да се редовна заседања државних судова (тзв. *octavae*, „осмине“) одржавају четири пута годишње, и да започињу двадесетог дана од празника Св. Ђорђа, Св. арх. Михаила, Богојављања и Св. ап. Јакова, односно 13. маја, 19. октобра, 27. јануара и 14. августа. Суђења су морала да се окончају у року од 40 дана: *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary* (2019), *All Complete Monographs*, ed. János M. Bak, vol. IV, 921–922, 946, n. 14, https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4.

како и када је судски спор окончан,⁴⁷ али је сигурно да су Јакшићи на крају повратили трговиште Арпатарло и друге поседе у Сремској жупанији. То недвосмислено потврђује један документ из 1519. године, о коме ћемо говорити у наставку. Пре тога, осврнућемо се на личности и позиције оптужених саучесника Гереба Вингартских из претходне парнице.

Када је у време сукоба с херцегом Ловром Илочким крајем 1494. и почетком 1495. године заузео његове градове и поседе, краљ Владислав II је поставио Андрију Бота од Бајне као свог службеника с титулом бана да управља освојеним утврђењима и њиховим подручјима. Тако су се под управом Андрије Бота, који је на функцији илочког бана био током 1495. и 1496. године, нашле и тврђаве Илок и Сремска Митровица.⁴⁸ У нападу на поседе Јакшића у Срему 1496. године учествовали су и кастелани Сремске Митровице Дионисије Терек од Чоме и Никола Секел са својим људима, као и војници из Илока. Како су Гереби у то време највероватније држали и Сланкамен,⁴⁹ није изненађујуће да су у напад на

⁴⁷ Палатин је туженој страни – бискупу Ладиславу и судији дворског суда Петру Геребу, као и Андрији Боту и Михаилу, провизору Београда, 27. августа 1498. на њихов захтев издао препис акта Тителског каптола о спроведеној истрази, захваљујући чему смо и обавештени о читавом овом спору: MNL-OL, DL 34256.

⁴⁸ Функција илочког бана као краљевог службеника постојала је до 1498, када се краљ измирио с херцегом Ловром и вратио му одузете тврђаве и поседе. Херцег је, међутим, обновио наслов бана дајући га свом кастелану Илока. Видети: N. Tóth et al., *Archontológia*, t. I, 155; Tamás Fedeles, *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495)*, Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 27, Szeged 2012; isti, „Opsada Iloka 1494“, *Scrinia Slavonica* 12 (2012) 18. О Андрији Боту од Бајне такође видети: Tamás Pálosfalvi, „Bajnai Both András és a szlávón bánáság. Szlavónia, Európa és a törökök, 1504–1513“, in: *Honoris causa: Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, ed. F. Glatz, Budapest 2009, 251–300. О Сремској Митровици видети: Сима Ћирковић, „Civitas sancti Demetrii“, у: *Сремска Митровица*, Сремска Митровица 1969, 59–69; Александар Крстић, „Сремска Митровица“, у: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља – према писаним изворима*, редактор Синиша Мишић, Београд 2010, 281–284, где је услед словне грешке погрешно наведен племићки придевак Андрије Бота од Бајне. О Илоку и С. Митровици најновије: D. Jelaš, *Gradovi donjeg međurječja*, 65–71, 90–97.

⁴⁹ То произилази из жалбе херцега Јована Корвина државном сабору у априлу 1498. године. Ту се између осталог наводи да му капетан Доњих крајева Павле Кињижи није вратио сланкаменску тврђаву, одузету после пораза у борбама око престола након смрти краља Матије (1490), већ ју је препустио Геребима: Ferdo Šišić, „Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473–1496)“, *Starine JAZU* 38 (1937) 111, br. 201. Међутим, већ 1502. године

сремске поседе Јакшића послати и службеници и војници из овог града. Ни Михаило Литерата, провизор курије Београда, није непозната личност. Београд је у то време такође био центар истоимене бановине, којом су као краљеви службеници од новембра 1494. године управљали банови Ђорђе Море и Алберт од Сокола. У исто време на дужност провизора постављен је поменути писар Михаило који се у документима јавља и са придевком *de Prodawuz*, што значи да је био из Крижевачке жупаније у Славонији.⁵⁰ Провизор курије Београда, кога је постављао директно краљ, имао је веома важну функцију у граду – био је задужен за снабдевање војне посаде храном, одећом, оружјем и ратним справама, исплаћивао је војницима плате средствима добијеним из краљеве благајне, старао се о поправци градских бедема и кула и о занатлијама, првенствено оним чија су занимања била повезана с наоружањем и одбраном. Провизор Београда био је дужан, заједно са бановима, да организује и обавештајну мрежу која је прикупљала новости са османске територије.⁵¹ Храну за београдску посаду и најамнике смештене у граду провизор је набављао углавном у Срему. Провизор Михаило је иначе био познат као неко ко се није устезао да користи свој положај и људство које је имао на располагању да напада племићке поседе, одакле је односио летину и одводио стоку и сељаке. На њега се исте 1496. године жалио и калочко-бачки надбискуп Петар Вардаи, тврдећи да није било поседа ни племића кога провизор Михаило није опљачкао.⁵²

Сланкамен је краљевски град, подређен београдском бану: MNL-OL, DL 21135; D. Jelaš, *Gradovi donjeg međurječja*, 102. Као и Земун, и Сланкамен је у наредном периоду, до 1521, припадао Београдској бановини: Јованка Калић-Мијушковић, „Прилог историји Београдске бановине“, *Зборник Филозофског факултета VIII/1* (1964) 537–539; иста, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 215, 242, 276. Имајући у виду учешће провизора Београда у нападу на поседе Јакшића, могуће је да је Сланкамен у то време, 1496. године, из руку Гереба већ био прешао у краљевски посед, односно припадао бановини Београда. Корвинова жалба из 1498. није нужно морала да региструје промену статуса Сланкамена која је у међувремену могла настати.

⁵⁰ Продавић (сада Вирје) налази се југоисточно од Копривнице. Михаило Литерата је у априлу 1494. године довезао бродове и ратне справе у Београд, а у августу исте године био је на дужности капетана војног одреда Сремске бискупије: *Účty budínského dvora krále Vladislava II. Jagellonského (1494–1495)*, ed. Petr Kozák, Praha 2019, 170, 177, 214–215.

⁵¹ *Účty budínského dvora*, 119, 121, 124, 128, 138, 140, 171, 175, 210, 215; J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 285–287.

⁵² *Epistolae Petri de Warda*, ed. Carolus Wagner, Posonii et Cassoviae 1776, 120–121; J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 287. Састављачи најновије позносредњовековне

У време спора с Јакшићима, Гереби су били у сукобу и с деспотима Ђорђеом и Јованом Бранковићем. Њихов кастелан Ирига Вук Колаковић је у време жетве, око 22. јула 1497. године, с деспотовим људима и кметовима из села која су припадала иришком властелинству напао и опустошио посед Арпатарло. Циљ и време напада били су смишљено одабрани, јер су нападачи однели усеве сакупљене у овом месту на име деветине коју су кметови плаћали својим господарима. Претходно, у мају исте године, службеници деспота напали су Силбаш (сада Сибач), такође посед Гереба у Срему.⁵³ Није јасно да ли су ти инциденти били у некој вези с конфликтом који су Јакшићи, сродници Бранковића, имали с моћним угарским магнатима. Наиме, у то време деспот Јован је највероватније већ био у браку с Јеленом, сестром Стефана Млађег и Марка Јакшића.⁵⁴

Иако се на основу сукоба и судског спора с Геребима може закључити да је главну улогу у управљању поседима у Сремској жупанији имао Марко Јакшић, подједнако је била важна улога коју је имао и његов старији брат Стефан. Он је у име читаве породице у једном тренутку постигао споразум с калочко-бачким надбискупом Гргуром Франкопаном (1503–1520)⁵⁵ о извесним повластицама у плаћању винске десетине Католичкој цркви од вароши Арпатарло и припадајућих поседа. Промена се састојала у томе што се раније плаћало у каблима од сваког бурета вина, док је убудуће требало узимати свако десето буре на име десетине, као што је то био обичај у трговишту Каром (потоњи Сремски Карловци).⁵⁶ Није јасно у чему је заправо била повластица код оваквог плаћања винске

Архонтологије Угарске наводе да се писар Михаило на положају провизора Београда не помиње после 1496. године: N. Tóth et al., *Archontológia*, t. I, 146. Међутим, у исправи палатина Стефана Запоље од 27. августа 1498. Михаило је више пута ословљен као *provisor curie de Nandoralba*, што значи да је тада још увек био на тој дужности: MNL-OL, DL 34256.

⁵³ MNL-OL, DL 20598; А Крстић, „Акт сремских“, 158, 168, 175–178.

⁵⁴ Момчило Спремић, „Деспотица Јелена Бранковић-Бериславић“, *Глас САНУ* 170, Одељење историјских наука, књ. 16 (2012) 126–127; С. Божанић, „О деспотици Јелени“, 900.

⁵⁵ О њему видети: József Udvardy, *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*, Köln, 1991, 409–420; Menyhért Érdújhelyi, *A Kalocsai érsekség a renaissance-korban*, Zenta 1899, 106–119.

⁵⁶ ... *id dominus archiepiscopus exponens superioribus temporibus ad magnam instanciam et diligentissimas preces egregii quondam Stephani Jaxyth, fratris vestri super solucionum decimarum de opido vestro Arpatarlo vocato pertinencisque eiusdem, ipsi domino exponentis et ecclesie sue provenire debentem compositionem quandam fecisset, ut videlicet dicte decime, que semper et ab antiquo tempore ex singulo vase vini per cubulos exigi solite fuissent, non per cubulos, sed per vasa computando singula*

десетине, пошто није познато колика је била величина кабла (лат. *subulus*, мађ. *köböl*) којим је одмеравана десетина.⁵⁷ У сваком случају, сељаци са поседа Јакшића су неколико година плаћали десетину према наведеном споразуму, али су касније, под различитим изговорима, почели да избегавају своје обавезе, наводно дајући надбискупу и његовој цркви само трећину предвиђеног износа. У време бербе, на пример, део вина је одношен пре плаћања црквене десетине у курију Јакшића са знањем њихових службеника и проглашаван вином самих земљопоседника, због чега није био опорезован. Јакшићи су, такође, наводно куповали и узимали и друго вино од својих сељака пре плаћања десетине. Због свега тога, надбискуп Гргур Франкопан се 1519. године пожалио краљу Лајошу II,⁵⁸ истичући како је претходни споразум о плаћању црквене десетине с покојним Стефаном Јакшићем био само привремен. Краљ је стога, позивајући се на своју дужност да штити законитост, као и права и интересе метрополијске цркве од очигледне штете, 20. августа исте године поништио ранији договор и повељу која је из њега произашла. Монарх је наредио Марку и Петру Јакшићу да њихови зависни људи из трговишта Арпатарло и припадајућих поседа убудуће плаћају винску десетину цркви као и раније, у каблима од сваког бурета. Иза узвишених фраза о владару као заштитнику закона и цркве крио се, ипак, пре свега интерес угарског двора и његове празне касе. Наиме, суочен са хроничном беспарицом, краљ Лајош је склопио споразум с калочко-бачким надбискупом по коме је црквена десетина уступљена краљевској ризници.⁵⁹ Како би осигурао

decima vina, prout in oppido Karom ea consuetudo observatur, decimarentur: MNL-OL, DL 26680.

⁵⁷ Као мера за течност и запремину, кабао се среће у угарским изворима већ од XI века, а до XIX столећа забележено је чак 160 различитих варијанти ове мере општедржавног, жупанијског и локалног карактера. За 99 од њих могуће је одредити метричку вредност, која се креће у широком распону од шест до 90 литара. Најчешће су били у употреби кабао од 8,39 l, који је садржао 10 будимских или јегарских холби (19% случајева), затим кабао од 13,43 l, односно од 16 будимских или јегарских холби (17%) и онај од 12,59 l или од 15 холби по будимској и јегарској мери (10% познатих случајева): István Bogdán, „Köböl“, in: idem, *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Budapest 1991, 218–235. Вид. и: Милан Влајинац, „Cubulus“, у: исти, *Речник наших старих мера у току векова*, књ. III, Београд 1968, 488–491.

⁵⁸ Заправо краљевим саветницима који су доносили одлуке, будући да је краљ Лајош II тада имао само 13 година.

⁵⁹ Због значајно смањених прихода и великих дугова краљеве ризнице, и због потребе за обновом пограничних тврђава, на сабору у Бачу у октобру 1518. године одлучено је да се на име пореза од свештенства узима десетина од винограда

спровођење своје одлуке, краљ је наредио београдском бану Емериху Тереку да по потреби присили Јакшиће и њихове кметове на плаћање црквене десетине од вина по старом обичају.⁶⁰

Дмитар Јакшић Млађи је погинуо у Сибињу у марту 1510. године,⁶¹ а његова браћа Јован и Ђорђе су умрла после 1500. године. У ранијој историографији се наводило како су након 1510. године од мушких чланова породице Јакшић у животу остали само Марко, син Стефана Старијег, и његов брат од стрица Петар, син Дмитра Старијег. Они су наводно тада поделили своје поседе, укључујући и Нађлак у коме су живели.⁶² Међутим, Марков брат Стефан Јакшић Млађи био је жив и 1518. године,⁶³ а умро је вероватно мало пре жалбе калочко-бачког надбискупа краљу Лајошу II на начин скупљања црквене десетине на земљопоседу Арпатарло.⁶⁴ Може се

и других приноса: *Online Decreta*, 1084, 1094. О великом опадању краљевских прихода током владавине јагелонских краљева видети такође: Сима Ђирковић, „Срби у одбрани угарских граница“, у: *ИСН*, књ. II, 454, 471–472; Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London–New York 2001, 357–358; Martyn Rady, „Fiscal and Military Developments in Hungary during the Jagello Period“, *Chronica. Annual of the Institute of History, University of Szeged* 9–10 (2009–2010) 86–99; Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526*, Leiden–Boston 2018, 452–462.

⁶⁰ MNL-OL, DL 26680. Емерих Терек од Ењинга био је бан Београда од 1507. до смрти 1520. године: N. Tóth et al., *Archontológia*, t. I, 146; J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 229, 233, 243, 277; о њему видети: József Bessenyei, „A Török család fellemelkedése“, in: *Ényingi Török Bálint okmánytára*, Budapest 1994, V–VII.

⁶¹ Настрадао је у метежу после убиства влашког војводе Михње Злог у коме је и сâм учествовао: М. Спремић, „Породица Јакшић“, 46.

⁶² S. Borovszky, „A nagylaki uradalom“, 534; С. Станојевић, „Нешто о Јакшићима“, 4–5; А. Ивић, *Историја*, 27–28, 51; Д. Поповић, „Војводина у турско доба“, 206, 208–209; Н. Лемајић, *Српска елита*, 89; М. Спремић, „Породица Јакшић“, 46–47.

⁶³ Три кмета *egregiorum Petri et Stephani Jaxit de Naghlak* из Фарнаша у Клушкој жупанији били су присутни, као суседи, приликом споровођења пресуде у једном земљишном спору. Документ је сачуван у препису без датума, а издавач регеста Жигмунд Јако га је датовао према другим актима везаним за исти спор „после 1518. године“. Архивисти у Мађарском националном архиву датују поменути исправу у период од 1519. до 1525. године: MNL-OL, DL 36856; Zsigmond Jakó, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*, t. II, (1485–1556), Budapest 1990, 348–349, по 3699. Будући да се у наредби краља Лајоша II од 20. августа 1519. о десетини у Арпатарлу Стефан Јакшић помиње као покојни, претходни документ о земљишном спору у Клушкој жупанији настао је свакако током исте 1519. године.

⁶⁴ Стефан Јакшић, који се уз Петра помиње као господар тројице кметова из Фарнаша у акту из 1519, свакако је брат Марка Јакшића, а не Марков истоимени син. Он је умро пре свог оца, негде између 1530. и 1536. године: А. Ивић,

зато претпоставити да је смрт Стефана Јакшића, који је постигао споразум о плаћању десетине с надбискупом и за то добио одговарајућу повељу, подстакла овог прелата да покрене поступак промене наведеног аранжмана. Као што се из неких парница заиста може закључити да су наследници војвода Стефана и Дмитра одвојено управљали појединим земљопоседима још од почетка XVI века, тако се из овде анализираних докумената види да су обе гране породице Јакшић заједнички поседовале друга имања у различитим жупанијама све до 1535–1536. године.

Поседи Јакшића у Сремској жупанији имали су велики значај за настанак манастира Крушедол. Према житију светог владике Максима Бранковића, он „испросивъ вѣтъ своихъ сватовъ ІАкшикъ Стефана и Марка мѣсто добро и видѣниѣмъ красна, Крѣшедолъ тако зовомъ“, подиже своју фрушкогорску задужбину уз помоћ влашког војводе Њагоја Басараба.⁶⁵ Манастир Крушедол и Крушедолски Прњавор налазе се у суседству Марадика, а поред Крушедола била је и пуста Осјан, која је, као и Марадик, припадала поседима Стефана и Марка Јакшића. Дакле, јасно је да је информација из житија митрополита Максима о посредној улози ових српских великаша у настанку сремске светиње сасвим веродостојна.⁶⁶

Историја, 27; Душан Мрђеновић, Александар Палавестра, Душан Спасић, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1991², 224; М. Спремић, „Породица Јакшић“, 53, 60. Иако је, дакле, Стефан Најмлађи био жив 1519, у исправи из исте године би као господар фарнашких јобађа несумњиво био наведен Марко, а не његов син, да којим случајем Марков брат Стефан није био у животу. Дакле, Стефан Млађи Јакшић, син Стефана Старијег, умро је највероватније током прве половине 1519. године, а свакако пре 20. августа. Видети такође: Adrian Magina, „Milica Belmužević: l’histoire d’une noble dame du XVIe siècle“, *Иницијал* 2 (2014) 148.

⁶⁵ „Животъ архиепископа Максима“, изд. А. Вукомановић, *Гласник Друштва српске словесности* 11 (1859) 128–129; Светлана Томин, *Владика Максим Бранковић*, Нови Сад 2007, 142–148, 281, 332; Мирослав Тимотијевић, *Манастир Крушедол*, књ. I, Нови Сад 2008, 15, 17; М. Спремић, „Породица Јакшић“, 47; исти, „Деспотица Јелена“, 130; С. Божанић, „О деспотици Јелени“, 902.

⁶⁶ Насупрот ранијим мишљењима да Јакшићи нису имали поседе у Срему, и да су они само посредовали како би нови српски деспот Иваниш Бериславић наводно продао земљиште за манастир митрополиту Максиму и његовој мајци Ангелини, уп. Димитрије Руварац, *Манастир Крушедо с обзиром на права и дужности фрушкогорских манастира у XIX веку*, Сремски Карловци 1918, 10–11; Мирослав Тимотијевић, „Српски деспоти Бранковићи и оснивање манастира Крушедол“, *Зборник МС за ликовне уметности* 27–28 (1991–1992) 128, 141. У својој потоњој монографији о манастиру Крушедол М. Тимотијевић више не заступа ово тумачење већ сматра да је бивша деспотица Ангелина купила земљиште

Може се претпоставити да је у посредовању око уступања земљишта учествовала деспотица Јелена Бериславић, сестра браће Јакшић и удовица Максимовог брата деспота Јована, која је живела у Срему.⁶⁷

Пошто су представљени и анализирани подаци које малобројни и фрагментарни извори пружају о средњовековном насељу и утврђењу Арпатарло и припадајућим поседима, треба се коначно осврнути на проблем убикације Арпатарла. При томе се морају имати у виду географски распоред села и пустара која су улазила у састав овог властелинства, као и изворни подаци који указују на земљорадњу – узгој житарица и винове лозе, те постојање шуме на истом земљопоседу. Осим тога, напад иришког кастелана на Арпатарло 1497. године сугерише да се овај посед налазио у суседству Ирига. Годину дана пре тога замак у Арпатарлу заузеле су снаге скупљене из разних делова Срема – из Сремске Митровице, Илока и Сланкамена, а предводио их је провизор Београда. То такође упућује на претпоставку да се Арпатарло налазио негде између ових градова. Коначно, на неким старим картама Угарске из XVI и XVII века Фрушка гора је означена као *Arpatarro mons*.⁶⁸ Још

у Крушедолу за подизање манастира, не наводећи од кога: исти, *Манастир Крушедол*, књ. I, 19, 20. Деспотица Ангелина је заиста у писму московском великом кнезу Василију Ивановичу 1509. навела да је за 100 златника купила земљиште на коме намерава да подигне цркву Светог Јована Златоустог: Стеван Димитријевић, „Документи који се тичу односа између српске цркве и Русије у XVI веку“, *Споменик СКА* 39 (1903) 18. Питање је, међутим, да ли се ради о земљишту на коме је подигнут манастир Благовештења у Крушедолу, или неком другом. Без обзира да ли су дали или продали земљиште за подизање манастира, заслуге Јакшића за Крушедол биле су признате и памћене јер се бројни чланови ове породице помињу у најстаријем поменику манастира Крушедола: Миле Томић, Мирча Војкулеску, *Поменик манастира Крушедола*, Београд 1996, 11, факсимили 6–66.

⁶⁷ М. Спремић, „Деспотица Јелена“, 130.

⁶⁸ На тим картама се поменути натпис, а често и сама Фрушка гора, налазе знатно западније него што би требало. Најстарија мапа на којој се јавља натпис *Arpatarro mons*, *Almus olim* је географска карта Угарске Волфганга Лацијуса из 1556. године: Wolfgang Lazius, *Karte des Königreichs Ungarn 1556. Regni Hungariae Descriptio Vera*, Vienne 1556. Подаци с Лацијусове карте, укључујући и наведени натпис, преузети су потом на више других географских карата штампаних у западној Европи до краја XVII века, на пример: Matthias Zündt, *Nova totius Hungariae descriptio accurata diligens desumpta ex pluribus aliorum editis cosmographicis chartis et typis aereis incisa a Matthia Cynthio Norimbergensi*, 1567; Abraham Ortelius, *Hungariae descriptio, Wolfango Lazio Auct[ore]*, Antwerp 1572, 1579, 1580, 1584, 1612; Gerhard Mercator, *Hungaria*, in Gerardi Mercatoris *L'Atlas ou Méditations Cos-*

крајем XIX века мађарски историчар и велики стручњак за историјску географију средњовековне Угарске Деже Чанки закључио је да положај овог насеља вероватно одговара данашњој Руми.⁶⁹ Тај закључак је потом широко прихваћен у историографији.⁷⁰ Међутим, претходних година је Ђорђе Бошковић, музејски саветник Завичајног музеја у Руми, довео у сумњу идентификацију Арпатарла с Румом и предложио другачије решење. Наиме, Бошковић је скренуо пажњу на потес Градине у јужном делу крушедолског атара, западно од Шатринаца и североисточно од Добродола.⁷¹ У питању је брег на средокраћи између Ирига, Марадика, Љукова и Путинаца. Површински налази средњовековне керамике на том локалитету који доминира околином, као и конфигурација терена с траговима опкопа и терасама, указују на постојање утврђења. Када је 2002. године подножје овог брега било пресечено новим земљаним путем, у пресеку земљишта могли су се видети остаци порушеног зида, трагови кућног пода и огњишта, датирани у период од XIV до XV века.⁷²

Где год да су се налазили, након 1519. године ни насеље нити каштел Арпатарло не помињу се више у изворима. Вероватно су страдали у турској провали и пустошењу Сремске жупаније у време освајања Шапца и Београда 1521, а најкасније током Мохачког похода 1526.

mographiques de la Fabrique du Monde et Figure diceluy, Amsterdam 1595, 1630; Jodocus Hondius, *Atlas minor Gerardi Mercatoris, a I. Hondio plurimis aeneis tabulis auctus et illustratus*, Amsterdam 1616; Claes Janszoon Visscher, *Nova et recens emendata totius Regni Ungariae una cum adiacentibus et finitimis regionibus*, Amsterdam 1624; Willem Janszoon Blaeu, Johannes Blaeu, *Hungariae Regnum*, Amsterdam 1640, такође и изд. J. Јансона из 1666; Nicolas Berey, *Carte de Haute et Basse Hongrie Transilvanie Slavonie, Croatie, et Dalmatie Dessignee sur les lieux par un Gentilhome Hongrois*, Paris 1663; Giacomo Cantelli, Giacomo Giovanni Rossi, *L'Ungaria nuovamente descritta et accresciuta da varie notizie da Giacomo Cantelli da Vignola*, Roma 1686; Peter Schenk, Gerard Valk, *Hungariae Regnum*, Amsterdam 1690.

⁶⁹ D. Csánki, *Történelmi földrajz*, t. II, 234.

⁷⁰ Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi*, 146, 216, с извесном резервом; Рудолф Шмит, „Средњовековни градови у Војводини“, у: *Војводина I, Од најстаријих времена до Велике сеобе*, Нови Сад 1939, 306; Д. Поповић, *Срби у Срему*, 98; G. Heller, K. Nehring, *Comitatus Sirmiensis*, 4, 156; Т. Koppány, *A középkori kastélyai*, 111; А. Крстић, „Акт сремских“, 157–158, 163, 168; D. Jelaš, *Gradovi donjeg međurječja*, 41.

⁷¹ Топографска карта ЈНА 1:25.000, секција Нови Сад 4–4 (Крушедол).

⁷² Ђорђе Бошковић, „Где се налазило средњовековно утврђење Арпатар(л)о?“, *Крвови. Часопис за науку, културу и уметност* 90–95 (Сремски Карловци 2017) 125–126; isti, „Prilog proučavanju“, 108–109; isti, *Ruma u prošlosti – istorijski pregled*, Ruma, 2011, 9.

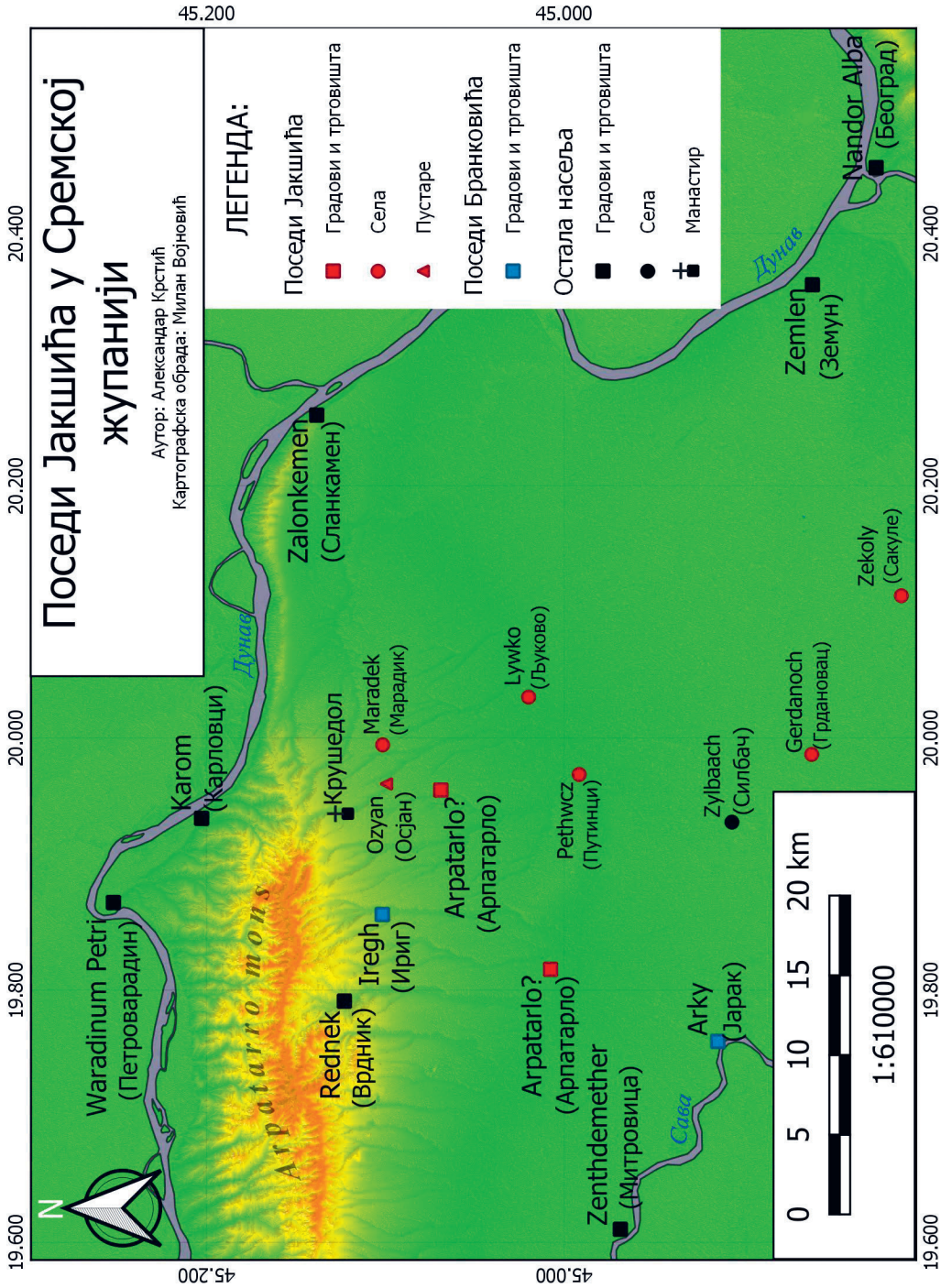
године, када су Османлије заузеле већи део Срема.⁷³ Јакшићи су тако заувек остали без својих поседа у Сремској жупанији. После успоставе османске власти, у пописним дефтерима Сремског санцака почев од 1546. године јавља се село Рума у Дмитровичкој нахији, о коме нема трага у средњовековним изворима. Током друге половине XVI столећа Рума је била једно од већих сеоских насеља на простору Дмитровачке нахије.⁷⁴ Да ли је ово село било наследник некадашњег трговишта Арпатарло, или њега ипак треба лоцирати северније, ближе падинама Фрушке горе чувене по виноградарству, за сада остаје нејасно. У сваком случају, локалитет Градине, на који је пажњу скренуо Ђорђе Бошковић, захтева да буде темељно археолошки испитан. На тај начин ћемо можда стићи до траженог одговора о положају средњовековног Арпатарла.

Исправка и допуна

Када је овај рад већ био у штампи, колега из Будимпеште др Елек Саско (Szaszko Elek) скренуо ми је пажњу на један документ који оповргава закључке о времену смрти Стефана Јакшића Млађег, изнете на странама 198–199. Наиме, из поменутог документа (MNL-OL, DF 286289) види се да се Јакшићева удовица Јелена преудала за Емериха Цобора, који је умро у пролеће 1516. године. То значи да Стефан Јакшић Млађи ипак није умро 1519, него неко време пре 1516. године. Захваљујем колеги Саску на овој информацији.

⁷³ У међувремену, Турци су пустошили Срем 1523. године, намеравајући да освоје мања утврђења. Борбе су вођене око С. Митровице, Манђелоса и Врдника: А. Ивић, *Историја*, 54–55, 63; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 247–250; С. Ћирковић, „Срби у одбрани угарских граница“, 466–467, 470–471, 477–478; András Kubinyi, „The Battle of Szávaszentdemeter-Nagyolaszi (1523): Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohács“, in: *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europe: the Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, eds. Pál Fodor and Géza Dávid, Leiden 2000, 80–81, 104–114; T. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 402–403, 406–409, 428–429.

⁷⁴ У Руми је 1546. године пописано 18 хришћанских (српских) домаћинстава, да би до 1568. године њихов број порастао на 49. Деценију касније, Руму је насељавала 51 хришћанска породица, а до 1590. године број кућа у овом селу опао је на 34. Село је имало и цркву: В. McGowan, *Sirem Sancağı*, 315–316; Небојша Шулетић, *Сремски саицак у XVI веку* (докторска дисертација, Филозофски факултет Београд, 2013), 146, 287, 290; о Руми такође видети: Д. Поповић, *Срби у Срему*, 98; Ђ. Bošković, *Ruma u prošlosti*, 9.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Архиви – Archives

- Magyar nemzeti levéltár országos levéltára, Budapest
– Diplomatikai fényképgyűjtemény
– Diplomatikai levéltár – Mohács Előtti Gyűjtemény
- Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României
– Fond familial Bánffy, seria 1, Documente medievale
- Архив САНУ, Одељење у Сремским Карловцима [Архив SANU, Odeljenje u Sremskim Karlovcima]
– Фонд Рукописна књига, инв. бр. 1/744. Реамбулација сремских манастира 1744. године (*Reambulatio et Privilegia Monasteriorum 1744*) [Fond Rukopisna knjiga, inv. br. 1/744. Reambulacija sremskih manastira 1744. godine]

Објављени извори – Published Primary Sources

- Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, t. VII, (1235–1260), ed. Gusztáv Wenzel, Pest 1869.
- Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, t. IX, ed. Tadija Smičiklas, Zagreb 1911.
- Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, t. II, (1430–1470), ed. Frigyes Pesty, Livia Magina, Adrian Magina, Cluj–Napoca 2014.
- Epistolae Petri de Warda*, ed. Carolus Wagner, Posonii et Cassoviae 1776.
- Jakó Zsigmond, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*, t. II, (1485–1556), Budapest 1990.
- Leber Taisiya, „Milica Jakšić’s Charter for Hilandar Monastery (1506)“, *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije / Initial. A Review of Medieval Studies* 7 (2019) 115–138.
- Magina Adrian, *Acta et Documenta partes Regni Hungariae inferiores concernentia 1500–1552. Acte și Documente privitoare la părțile de jos ale Regatului Ungar 1500–1552*, Cluj–Napoca 2020.
- Magina Adrian, „Acta Jakšićiana. Documents Regarding the Jakšić of Nădlac Family in Romanian Archives“, *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije / Initial. A Review of Medieval Studies* 6 (2018) 159–188.
- Magina Adrian, „Două documente privind posesiunile familiei Jakšić din comitatele Cenad și Timiș“, *Revista de Studii Banatice* 1 (2012) 25–32.

Mažuran Ive, „Porezni popis grada i vlastelinstva Osijek i njegove okolice 1469. godine“, *Starine JAZU* 58 (1980) 125–166.

McGowan Bruce, *Sirem Sancaği Mufassal Tahrir Defteri*, Ankara 1983.

Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary (2019), *All Complete Monographs*, ed. János M. Bak, vol. IV, https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4.

Popis sandžaka Požega 1579. godine / Defter-i mufassal-i liva-i Pojega 987, ur. Stjepan Sršan, prevela Fazileta Hafizović, topografiju izradio Ive Mažuran, Osijek 2001.

Szerémi György, *Emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543*, ed. Gusztáv Wenczel, Pest 1857.

Účty budinského dvora krále Vladislava II. Jagellonského (1494–1495), ed. Petr Kozák, Praha 2019.

Zsigmond-kori okléveltar, t. V, (1415–1416), VII, (1419–1420), eds. Elemér Mályusz, Iván Borsa, Budapest 1997, 2001.

Šišić Ferdo, „Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473–1496)“, *Starine JAZU* 38 (1937) 1–180.

Димитријевић Стеван, „Документи који се тичу односа између српске цркве и Русије у XVI веку“, *Споменик Српске краљевске академије* 39 (1903) 16–42. [Dimitrijević Stevan, „Dokumenti koji se tiču odnosa između srpske crkve i Rusije u XVI veku“, *Spomenik Srpske kraljevske akademije* 39 (1903) 16–42]

„Животъ архиепископа Максима“, изд. Алекса Вукомановић, *Гласник Друштва српске словесности* 11 (1859) 125–129. [„Život arhiepiskopa Maksima“, изд. Aleksa Vukomanović, *Glasnik društva srpske slovesnosti* 11 (1859) 125–129]

Ивић Алекса, *Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII столећа, први део од 1527. до 1600. године*, Нови Сад 1910. [Ivić Aleksa, *Spomenici Srba u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji tokom XVI i XVII stoleća, prvi deo od 1527. do 1600. godine*, Novi Sad 1910]

Крстић Александар, „Акт сремских жупанијских власти о истрази против деспота Ђорђа и Јована Бранковића и њихових фамилијара (Врдник, 22. август 1497)“, *Иницијал. Часопис за средњовековне студије* 5 (2017) 157–179. [Krstić Aleksandar, „Akt sremskih županijskih vlasti o istrazi protiv despota Đorđa i Jovana Brankovića i njihovih familijara (Vrdnik, 22. avgust 1497)“, *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije* 5 (2017) 157–179]

Радоњић Јован, „Прилози за историју браће Јакшића“, *Споменик Српске краљевске академије* 59 (1923) 62–75. [Radonić Jovan, „Prilozi za istoriju braće Jakšića“, *Spomenik Srpske kraljevske akademije* 59 (1923) 62–75]

Сремац Ђурађ, *Посланица о пропасту Угарског краљевства*, превод Мирко Полгар, Београд 1987. [Sremac Đurađ, *Poslanica o propasti Ugarskog kraljevstva*, prevod Mirko Polgar, Beograd 1987]

Томић Миле, Војкулеску Мирча, *Поменик манастира Крушедола*, Београд 1996. [Tomić Mile, Vojkulesku Mirča, *Pomenik manastira Krušedola*, Beograd 1996]

Картографски извори – Cartographic Sources

Abraham Ortelius, *Hungariae descriptio, Wolfgango Lazio Auct[ore]*, Antwerp 1572, 1579, 1580, 1584, 1612.

Claes Janszoon Visscher, *Nova et recens emendata totius Regni Ungariae una cum adiacentibus et finitimis regionibus*, Amsterdam 1624.

Croatia (1865–1869) – Second military survey of the Habsburg Empire, <https://mapire.eu/en/map/secondsurvey-croatia>.

Gerhard Mercator, *Hungaria*, in Gerardi Mercatoris *L'Atlas ou Méditations Cosmographiques de la Fabrique du Monde et Figure diceluy*, Amsterdam 1595, 1630.

Giacomo Cantelli, Giacomo Giovanni Rossi, *L'Ungaria nuovamente descritta et accresciuta da varie notizie da Giacomo Cantelli da Vignola*, Roma 1686.

Habsburg Empire – Cadastral maps (XIX. century), <https://mapire.eu/en/map/cadastral>.

Habsburg Empire (1869–1887) – Third Military Survey (1:25000), <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000>.

Jodocus Hondius, *Atlas minor Gerardi Mercatoris, a I. Hondio plurimis aeneis tabulis auctus et illustratus*, Amsterdam 1616.

Johannes Janssonius, *Hungariae Regnum*, Amsterdam 1666.

Matthias Zündt, *Nova totius Ungariae descriptio accurata diligens desumpta ex pluribus aliorum editis cosmographicis chartis et typis aereis incisa a Matthia Cynthio Norimbergensi*, Nürnberg 1567.

Nicolas Beréy, *Carte de Haute et Basse Hongrie Transilvanie Sclavonie, Croatie, et Dalmatie Dessignee sur les lieux par un Gentilhomme Hongrois*, Paris 1663.

Peter Schenk, Gerard Valk, *Hungariae Regnum*, Amsterdam 1690.

Provinz Slavonien (1781–1783) – First Military Survey, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia>.

Willem Janszoon Blaeu, Johannes Blaeu, *Hungariae Regnum*, Amsterdam 1640.

Wolfgang Lazius, *Karte des Königreichs Ungarn 1556. Regni Hungariae Descriptio Vera*, Vienne 1556.

Литература – Secondary Works

Andrić Stanko, „Dvojbe oko smrti i pokopa kaločkog nadbiskupa Ladislava Geréba“, u: isti, *Potonuli svijet. Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*, Slavonski Brod 2001, 225–240.

Andrić Stanko, „Korođski (Kórógyi)“, u: *Hrvatski biografski leksikon 7, (Kam–Ko)*, ur. Trpimir Macan, Zagreb 2009, 632–635.

Andrić Stanko, „Srednjovjekovni Šaregrad i njegovi gospodari“, *Povijesni prilozi* 23 (2002) 43–70.

Bessenyei József, „A Török család felemelkedése“, in: *Enyingi Török Bálint okmánytára*, Budapest 1994, V–VII.

Bogdán István, *Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Magyar Országos Levéltár kiadványai, IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 7, Budapest 1991.

Borovszky Samu, „A nagylaki uradalom története“, *Értekezések a történeti tudományok köréből* 18 (Budapest 1900) 519–564.

Borovszky Samu, *Csanád vármegye története 1715-ig*, t. I, Budapest 1896.

Bošković Đorđe, „Prilog proučavanju istorijske geografije srednjovjekovnog Srema“, *Зборник Завичајног музеја Рума [Zbornik Zavičajnog muzeja Ruma]* 5 (2005) 107–129.

Bošković Đorđe, *Ruma u prošlosti – istorijski pregled*, Ruma 2011.

Božanić Snežana, Kisić-Božić Milica, „O prvoj generaciji Jakšića na tlu južne Ugarske – Stefanu i Dmitru u delu *Rerum Ungaricarum Decades*“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* XLI/2 (2016) 119–132.

Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, t. II, Budapest 1894.

Čoralić Lovorka, „Gereb Matija“, „Gereb Petar“, u: *Hrvatski biografski leksikon 4, (E–Gm)*, ur. Trpimir Macan, Zagreb 1998, 655–656.

Dinić-Knežević Dušanka, „Sremski Brankovići“, *Istraživanja* 4 (1975) 5–47.

Engel Pál, „A török dúlások hatása a népességre: Valkó megye példája“, *Századok* 134/2 (2000) 267–321.

Engel Pál, *Középkori magyar genealógia*, Magyar Középkori Adattár, CD-Rom, Budapest 2001.

Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, t. I, Budapest 1996.

Engel Pál, *Magyarország a középkorvégén*, CD-ROM, Budapest 2001.

Engel Pál, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London–New York 2001.

Érdyújhelyi Menyhért, *A Kalocsai érsekség a renaissance-korban*, Zenta 1899.

Fedeles Tamás, *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495)*, Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 27, Szeged 2012.

Fedeles Tamás, „Opsada Iloka 1494“, *Scrinia Slavonica* 12 (2012) 7–20.

Gulin Ante, „Srednjovjekovna javna djelatnost i pečati Srijemskog kaptola sv. Stjepana de Kw i sv. Irineja kod Mitrovice“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 16 (1998) 13–42.

Heller Georg, Nehring Karl, *Comitatus Sirmiensis*, München 1973.

Horvat Zorislav, „Pozicije burgova tijekom 13–15. stoljeća“, *Prostor – znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 16 (2008) 23–39.

Iaşin Saşa, *Familii nobiliare sârbeşti din Banat în secolele al XV-lea şi al XVI-lea*, Cluj-Napoca 2015.

Ivanović Miloš, Isailović Neven, „The Danube in Serbian-Hungarian relations in the 14th and 15th centuries“, *Tibiscum* 5 (Caransebeş 2015) 377–394.

Jelaš Danijel, *Gradovi donjeg međurječja Drave, Save i Dunava u srednjem vijeku*, Slavonski Brod 2020.

Koppány Tibor, *A középkori Magyarország kastelyai*, Művészettörténeti füzetek 26, Budapest 1999.

Krstić Aleksandar, „Which Realm Will You Opt for? – the Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century“, in: *State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule*, eds. Srđan Rudić and Selim Aslantaş, Belgrade 2017, 129–163.

Kubinyi András, „The Battle of Szávaszentdemeter–Nagyolaszi (1523): Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohács“, in: *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europe: the Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, eds. Pál Fodor and Geza Dávid, Leiden 2000, 71–117.

Laczlavik György, „A budavári Szent Zsigmond prépostság középkori történetéhez“, in: *Studia professoris – professor studiorum: Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*, Budapest 2005, 197–209.

Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családai*, t. I, Budapest 1896.

Magina Adrian, „Cum manibus armatis. Facts of Violence in the Medieval Banat“, *Banatica* 24/II (2014) 47–64.

Magina Adrian, „Milica Belmužević: l’histoire d’une noble dame du XVIe siècle“, *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije / Initial. A Review of Medieval Studies* 2 (2014) 145–162.

Magina Livia, „Ana Jakšić: A Women of Her Time“, *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije / Initial. A Review of Medieval Studies* 8 (2020) 101–115.

Mažuran Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Zagreb 1998.

Mažuran Ive, *Srednjovjekovni i turski Osijek*, Osijek 1994.

Miličić Branislav, Njari Denis, „Srednjovjekovna naselja na području današnjih Vladislavaca kod Osijeka“, *Osječki zbornik* 35 (2020) 55–62.

Nikolić Jakus Zrinka, „Obitelj Čupor Moslavački“, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 4 (Bjelovar 2011) 269–300.

Pálosfalvi Tamás, „Bajnai Both András és a szlávón bánóság. Szlávónia, Európa és a törökök, 1504–1513“, in: *Honoris causa: Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, ed. F. Glatz, Budapest 2009, 251–300.

Pálosfalvi Tamás, *From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526*, Leiden–Boston 2018.

Rady Martyn, "Fiscal and Military Developments in Hungary during the Jagello Period", *Chronica. Annual of the Institute of History, University of Szeged* 9–10 (2009–2010) 86–99.

Rokai Peter, *Istorija porodice Maroti* (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Beograd, 1983).

Seletković Petar, „Plemićki posjed Nevna u srednjem vijeku“, *Scrinia Slavonica* 18 (2018) 29–68.

Szabo Gjuro, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920.

Tóth Norbert C., Horváth Richárd, Neumann Tibor, Pálosfalvi Tamás, *Magyarország világi archontológiája (1458–1526). I. Főpapok és bárók*, Budapest 2016.

Udvardy József, *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*, Köln 1991.

Божанић Снежана, „О деспотици Јелени, кћерки Стефана Јакшића, у српској историји, култури и традицији“, у: *Шести интердисциплинарни симпозијум Сусрет култура*, Зборник радова, књ. II, Нови Сад 2013, 899–908. [Božanić Snežana, „O despotici Jeleni, kćerki Stefana Jakšića, u srpskoj istoriji, kulturi i tradiciji, u: *Šesti međunarodni interdisciplinarni simpozijum Susret kultura*, Zbornik radova, knj. II, Novi Sad 2013, 899–908]

Бошковић Ђорђе, „Где се налазило средњовековно утврђење Арпатар(л)о?“, *Крбови. Часопис за науку, културу и уметност* 90–95 (Сремски Карловци 2017) 125–126. [Bošković Đorđe, „Gde se nalazilo srednjovekovno utvrđenje Arpatar(l)o?“, *Krovovi. Časopis za nauku, kulturu i umetnost* 90–95 (Sremski Karlovci 2017) 125–126]

Влајинац Милан, *Речник наших старих мера у току векова*, књ. III, Београд 1968. [Vlajinac Milan, *Rečnik naših starih mera u toku vekova*, knj. III, Beograd 1968]

Зеремски Иларион, „Српска властела Јакшићи у Угарској“, *Календар Матице српске за годину 1908*, Нови Сад 1907, 58–63. [Zeremski Ilarion, „Srpska vlastela Jakšići u Ugarskoj“, *Kalendar Matice srpske za godinu 1908*, Novi Sad 1907, 58–63]

Зиројевић Олга, „Смедеревски санџакбег Али-бег Михалоглу“, *Зборник за историју Матице српске* 3 (1971) 9–27. [Zirojević Olga, „Smederevski sandžakbeg Alibeg Mihaloglu“, *Zbornik za istoriju Matice srpske* 3 (1971) 9–27]

Иванов Александар, „Убиство Дмитра Јакшића у Смедереву“, *Зборник Матице српске за историју* 99 (2019) 7–19. [Ivanov Aleksandar, „Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu“, *Zbornik Matice srpske za istoriju* 99 (2019) 7–19]

Ивановић Милош, *Властела државе српских деспота* (докторска дисертација, Филозофски факултет Београд, 2013). [Ivanović Miloš, *Vlastela države srpskih despota* (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Beograd, 2013)]

Ивић Алекса, *Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања потиско-поморишке границе (1703)*, Нови Сад 1929. [Ivić Aleksa, *Istorija Srba u Vojvodini od najstarijih vremena do osnivanja potisko-pomoriske granice (1703)*, Novi Sad 1929]

Калић-Мијушковић Јованка, *Београд у средњем веку*, Београд 1967. [Kalić-Mijušković Jovanka, *Beograd u srednjem veku*, Beograd 1967]

Калић-Мијушковић Јованка, „Прилог историји Београдске бановине“, *Зборник Филозофског факултета у Београду VIII/1* (1964) 533–540. [Kalić-Mijušković Jovanka, „Prilog istoriji Beogradske banovine, *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu VIII/1* (1964) 533–540]

Крстић Александар, „Сремска Митровица“, у: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља – према писаним изворима*, редактор Сениша Мишић, Београд 2010, 281–284. [Krstić Aleksandar, „Sremska Mitrovica“, у: *Leksikon gradova i trgova srednjovekovnih srpskih zemalja – prema pisanim izvorima*, redaktor Siniša Mišić, Beograd 2010, 281–284]

Лемајић Ненад, *Српска елита на прелому епоха*, Сремска Митровица–Источно Сарајево 2006. [Lemajić Nenad, *Srpska elita na prelomu epoха*, Sremska Mitrovica–Istočno Sarajevo 2006]

Мрђеновић Душан, Палавестра Александар, Спасић Душан, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1991². [Mrdenović Dušan, Palavestra Aleksandar, Spasić Dušan, *Rodoslovne tablice i grbovi srpskih dinastija i vlastele*, Beograd 1991²]

Поповић Душан, „Војводина у турско доба“, у: *Војводина I, Од најстаријих времена до Велике сеобе*, ур. Душан Поповић, Нови Сад 1939, 144–300. [Popović Dušan, „Vojvodina u tursko doba“, у: *Vojvodina I, Od najstarijih vremena do Velike seobe*, ур. Dušan Popović, Novi Sad 1939, 144–300]

Поповић Душан, *Срби у Срему до 1736/7. Историја насеља и становништва*, Београд 1950. [Popović Dušan, *Srbi u Sremu do 1736/7. Istorija naselja i stanovništva*, Beograd 1950]

Рокаи Петер, „Бродови на Дунаву и притокама на подручју јужне Угарске у средњем веку“, у: *Пловидба на Дунаву и његовим притокама кроз векове*, Београд 1983, 139–175. [Rokai Peter, „Brodovi na Dunavu i pritokama na području južne Ugarske u srednjem веку“, у: *Plovidba na Dunavu i njegovim pritokama kroz vekove*, Beograd 1983, 139–175]

Руvaraц Димитрије, *Манастир Крушедо с обзиром на права и дужности фрушкогорских манастира у XIX веку*, Сремски Карловци 1918. [Ruvarac Dimitrije, *Manastir Krušedo s obzirom na prava i dužnosti fruškogorskih manastira u XIX веку*, Sremski Karlovcі 1918]

Спремић Момчило, „Борбе за ослобођење Смедерева (1459–1485)“, *Смедеревски зборник 3* (2012) 13–29. [Spremić Momčilo, „Borbe za oslobođenje Smedereva (1459–1485)“, *Smederevski zbornik 3* (2012) 13–29]

Спремић Момчило, „Деспотица Јелена Бранковић-Бериславић“, *Глас САНУ* 170, Одељење историјских наука, књ. 16 (2012) 125–138. [Spremić Momčilo, „Despotica Jelena Branković-Berislavić“, *Glas SANU* 170, Odeljenje istorijskih nauka, knj. 16 (2012) 125–138]

Спремић Момчило, „Породица Јакшић у Банату“, у: *Банат кроз векове: слојеви култура Баната*, ур. Миодраг Матицки и Видојко Јовић, Београд 2010, 33–63. [Spremić Momčilo, „Porodica Jakšić u Banatu“, у: *Banat kroz vekove: slojevi kultura Banata*, ур. Miodrag Matićki i Vidojko Jović, Beograd 2010, 33–63]

Спремић Момчило, „Српски деспоти у Срему“, у: *Срем кроз векове: слојеви култура Фрушке горе и Срема*, ур. Миодраг Матицки, Београд–Беоцин 2007, 45–73. [Spremić Momčilo, „Srpski despoti u Sremu“, у: *Srem kroz vekove: slojevi kultura Fruške gore i Srema*, ур. Miodrag Matićki, Beograd–Beočin 2007, 45–73]

Станојевић Станоје, „Нешто о Јакихићима“, *Нова искра* 3 (1901) 3–9. [Stanojević Stanoje, „Nešto o Jakšićima“, *Nova iskra* 3 (1901) 3–9]

Тимотијевић Мирослав, *Манастир Крушедол*, књ. I, Нови Сад 2008. [Timotijević Mirosav, *Manastir Krušedol*, књ. I, Novi Sad 2008]

Тимотијевић Мирослав, „Српски деспоти Бранковићи и оснивање манастира Крушедол“, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 27–28 (1991–1992) 127–150. [Timotijević Mirosav, „Srpski despoti Brankovići i osnivanje manastira Krušedol“, *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti* 27–28 (1991–1992) 127–150]

Томин Светлана, *Владика Максим Бранковић*, Нови Сад 2007. [Tomin Svetlana, *Vladika Maksim Branković*, Novi Sad 2007]

Ћирковић Сима, „Срби у одбрани угарских граница“, у: *Историја српског народа*, књ. II, ур. Јованка Калић, Београд 1982, 465–478. [Ćirković Sima, „Srbi u odbrani ugarskih granica“, у: *Istorija srpskog naroda*, књ. II, ур. Jovanka Kalić, Beograd 1982, 465–478]

Ћирковић Сима, „Средњи век“, у: *Шабац у прошлости*, књ. I, ур. С. Филиповић, Шабац 1970, 83–114. [Ćirković Sima, „Srednji vek“, у: *Šabac u prošlosti*, књ. I, ур. S. Filipović, Šabac 1970, 83–114]

Ћирковић Сима, „Српска властела у борби за обнову Деспотовине“, у: *Историја српског народа*, књ. II, ур. Јованка Калић, Београд 1982, 373–389. [Ćirković Sima, „Srpska vlastela u borbi za obnovu Despotovine“, у: *Istorija srpskog naroda*, књ. II, ур. Jovanka Kalić, Beograd 1982, 373–389]

Ћирковић Сима, „Civitas sancti Demetrii“, у: *Сремска Митровица*, Сремска Митровица 1969, 59–69. [Ćirković Sima, „Civitas sancti Demetrii“, у: *Sremska Mitrovica*, Sremska Mitrovica 1969, 59–69]

Шмит Рудолф, „Средњевековни градови у Војводини“, у: *Војводина I, Од најстаријих времена до Велике сеобе*, ур. Душан Поповић, Нови Сад 1939, 301–310. [Šmit Rudolf, „Srednjevekovni gradovi u Vojvodini“, у: *Vojvodina I, Od najstarijih vremena do Velike seobe*, ур. Dušan Popović, Novi Sad 1939, 301–310]

Шулетић Небојша, *Сремски санџак у XVI веку* (докторска дисертација, Филозофски факултет Београд, 2013). [Šuletić Nebojša, *Sremski sandžak u XVI veku* (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Beograd, 2013)]

Aleksandar Krstić

ESTATES OF THE JAKŠIĆ FAMILY IN SLAVONIA AND SREM

Summary

The paper discusses data on the estates of the Jakšić family in eastern Slavonia and Srem (medieval Hungarian counties of Valkó and Szerém) based mostly on unpublished documents from Hungarian and Romanian archives, which has not drawn special attention of the previous historiography. In 1477, the brothers Stefan and Dmitar Jakšić received the Korod (Kórógy) fortress with the associated possessions in Valkó County from Hungarian king Matthias Corvinus. The estate remained in the possession of the Jakšićs for sixty years, until the fall of Slavonia under Ottoman rule, but the data about it provided by sources are very scarce. An approximate idea of the structure of this estate of the Jakšićs can be obtained on the basis of the census of the Korod estate from 1469. At that time, 15 villages with a total of 99 sessions belonged to Korod. This estate seems to have increased in the possession of the Jakšićs, because in 1535 some unnamed market towns (*oppida*) also belonged to it. In Srem County, the Jakšićs owned the castle (*castellum*) and the market town of Árpatařló with at least six villages and one wasteland, as reported by judicial acts related to the conflict between Marko and Dmitar Jakšić the Younger with the baronial family Geréb of Vingárt over this estate (1496–1498). These documents give the additional data on the historical geography of Srem in the late Middle Ages, but also expand our knowledge about the relations of the Jakšićs with their neighbors. Namely, at the same time, the Serbian titular despots from Srem, Đorđe Branković and his brother Jovan, who was married to the sister of the Jakšić brothers, were in conflict with the Gerébs. On the other hand, when attacking the Árpatařló castle in 1496, the Transylvanian bishop Ladislaus Geréb and his brother Peter, the Judge royal, had the support of Andrew Both of Bajna, the ban of Ilok, and Michael, the *provisor curiae* of Belgrade, who led the military forces from the fortresses under their administration – Ilok, Sremska Mitrovica and Slankamen. The Gerébs and their allies managed to occupy the castle and estate of Árpatařló and detained them for at least two years. Although it is not known how the trial over Árpatařló ended, the Jakšićs eventually brought those possessions back. The royal order from 1519 refers to the change in the agreement on the manner of collecting the church tithe from wine in the market town of Árpatařló and its appurtenances, which was

previously concluded by Stefan Jakšić the Younger and the Archbishop of Kalocsa Gregory Frankopan. The castle and market town of Árpatarló were destroyed in the following years during the Ottoman attacks on Srem, and their exact location is unknown. According to some opinions, Árpatarló is identical with the present-day town of Ruma, which was a village under Ottoman rule in the second half of the 16th century. According to another opinion, Árpatarló was located on the site of Gradina south of the monastery and the settlement of Krušedol. The Orthodox monastery of Krušedol, an endowment of Belgrade Metropolitan Maxim (former Serbian despot Đorđe Branković), was built with the help of Stefan and Marko Jakšić, on land that belonged to their estates in Srem.

Оригиналан научни рад

Примљен: 30.03.2021.

Коначно прихваћен за објављивање: 09.07.2021.